

DİVAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Ottoman Literature Studies

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Sayı 31, İstanbul 2023, 49-99

HOCA AHMED YESEVÎ, YUNUS EMRE ÇİZGİSİNDE BİR ŞAİR: 'ARABZÂDE VE ŞİİRLERİ

Orhan Ay

Dr., İhsan Süreyya Sırma Anadolu İmam Hatip Lisesi, (orhanedeb_56@hotmail.com), ORCID: 0000-0002-5836-8911/ Dr., İhsan Süreyya Sırma Anatolian Imam Hatip High School

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 20.09.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 06.11.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2023

Yayın Sezonu: Güz

Atıf/Citation

Ay, Orhan (2023), "Hoca Ahmed Yesevî, Yunus Emre Çizgisinde Bir Şair: 'Arabzâde ve Şiirleri", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 31, 49-99.

Ay, Orhan (2023), "A Poet in The Lines of Khoca Ahmed Yesevî, Yunus Emre: 'Arabzâde and His Poems", Journal of Ottoman Literature Studies, 31, 49-99.

*Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.*

Hoca Ahmed Yesevî, Yunus Emre Çizgisinde Bir Şair: 'Arabzâde ve Şiirleri

Özet

Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre çizgisinde olan 'Arabzâde şiirleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi Dewey 810. 24 23 numarada kayıtlı yazmanın 1b-19a varakları arasında yer almaktadır. 'Arabzâde'nin hayatına dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamış olup şiirlerinin yazılış tarihine dair de eserde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak konunun işlenişi ve dil özelliklerinden yola çıkarak şiirlerin milâdî 14.-15. yüzyıllarda yazıldığını söylemek mümkündür. 'Arabzâde şiirlerinin yer aldığı yazmanın 19a varığında ferağ kaydı olup eserin 1115/1703-1704 senesinde Hafız Ahmed talebesi olan Seyyid Muhammed tarafından istinsâh edildiğine dair bir bilgi mevcuttur. 'Arabzâde şiirleri, Arap alfabesinin her harfiyle rediflenmiş 29 musammat kasideden oluşmuş olup nasihatnâme/ pendnâme türünde yazılmıştır. 'Arabzâde; şiirlerinde toplumsal hayatı düzenleyen kuralların yanı sıra Allah aşkı, güzel ahlak, ibadetler, tövbe, dünya sevgisi, ölüm, kabir azabı, dünya hayatının geçiciliği, şeytanın hîle ve tuzakları, cennet ve cehennem tasvirleri gibi dinî ve toplumsal konularda okura çeşitli nasihatlerde bulunmaktadır. Bu minvâlde çok çeşitli ve renkli bir içeriğe sahip olan 'Arabzâde şiirlerinin bulunduğu yazmanın önemli bir nasihatnâme/ pendnâme olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Şiir, 'Arabzâde, Nasihatnâme, pendnâme.

A Poet in The Lines of Khoca Ahmed Yesevî, Yunus Emre: 'Arabzâde and His Poems

Abstract

'Arabzâde's poems, which are in the line of Hoca Ahmed Yesevî and Yunus Emre, are among the pages 1b-19a of the manuscript registered at the Presidency of Religious Affairs Manuscripts Library Dewey 810. 24 23. No information has been found in the sources about 'Arabzâde's life, and there is no information in the work about the date of writing of his poems. However, based on the treatment of the subject and the language characteristics, the poems can be dated back to the 14th-15th Gregorian period. It is possible to say that it was written in the centuries. There is a waiver on page 19a of the manuscript containing the poems of Arabzâde, and there is information that the work was copied by Seyyid Muhammed, a student of Hafız Ahmed, in 1115/1703-1704. 'Arabzâde poems consist of 29 musammat odes rhymed with each letter of the Arabic alphabet and are written in the advices/pendnâme type. 'Arabzâde; in his poems, in addition to the rules regulating social life, he gives various advice to the reader on religious and social issues such as the love of God, good morals, worship, repentance, love of the world, death, torment in the grave, the transience of worldly life, the tricks and traps of the devil, and descriptions of heaven and hell. In this respect, it is possible to say that the manuscript containing 'Arabzâde poems, which have a very diverse and colorful content, is an important advice/pendnâme.

Keywords: Turkish Literature, Poem, Arabzade, Advices, Pendname.

Giriş

Nasihatnâme/pendnâmeler; genel olarak toplumdaki çözümlenme ve ahlakî yozlaşmalara karşı insanları uyarmak, devlet adamlarına çeşitli nasihatlerde bulunmak, İslâm ahlakına dair öğretilerin pratikte nasıl uygulanması gerektiği hakkında bilgi vermek amacıyla yazılmışlardır. İslâmî dönem Türk edebiyatının ilk örneklerinden biri olan Yusuf Has Hâcib'in (ö. 477) *Kutadgu Bilig* eseri ve Nizâmülmülk'ün (ö. 485) *Siyâsetnâme*'si bu türün en olgun örneklerinden sayılmaktadır (Pala 2006: 410). Feridüddîn Muhammed Attâr'a (ö. 618) nispet edilen manzum bir eser olan *Pend-i Attâr*, nasihatnâme/pendnâme denince akla gelen ilk eserdir (Pala, 2006, 410). *Attâr Pendnâmesi* bu türde yazılan eserlere esin kaynağı olmuştur (Türkoğlu 2018: 671-677). Anadolu coğrafyasında ilk örnekleri 13. yüzyılda Yunus Emre'nin (ö. 720) *Risâletü'n-Nushiyye*'si ve Ahmed Fâkih'in (ö. 618?) *Çarhnâme*'si ile görülmeye başlayan nasihatnâme/pendnâme türünde eser veren çok sayıda şair vardır (Yıldız 2002: 60-61).

Türk edebiyatında genel olarak halkı ve toplumu eğitmek, devletin dirlik ve düzeninin sağlanması amacıyla devlet adamlarına çeşitli nasihatlerde bulunmak, âdâb-ı muâşeret ve ahlakî öğretileri göstermek, seyr ü sülûkunu tamamlamak isteyen tarikat erbâbına tarikat öğretisi ve terbiyesini vermek, nefsin kötülüklerinden ve şeytandan korunmak için çeşitli nasihatlerde bulunmak amacıyla çok sayıda pendnâme yazılmıştır (Ay, 2022: 11-12). Bu minvâlde dinî bir nasihatnâme hüviyetinde olan 'Arabzâde şiirleri; genel ahlakın yanı sıra nefsin ve dünya hayatının aldattıcılığına karşı uyarma, ibadetleri yerine getirmeye teşvik etmek, ölüm, kabir, berzâh âlemi, cennet ve cehennem dair çeşitli bilgiler vermek suretiyle bireyin Allah'a karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmeye teşvik etmek amacıyla yazılmıştır. Bu yönüyle 'Arabzâde şiirleri, İslâmî konularda çeşitli nasihatleri ihtivâ eden önemli şiirlerdir.

Kendisinden sonra gelen Yunus Emre (ö. 720) gibi çok sayıda halk ozanını etkilemiş olan Hoca Ahmet Yesevî (ö. 562), *Dîvân-ı Hikmet* adlı eserinde "Hikmet" adını verdiği sade ve özlü şiirleriyle bozkırlarda yaşayan Türklere İslâm'ın esasları, şerîatin hükümleri ve tasavvufun inceliklerini öğretmiştir. Onun samimi ve dostça üslubu sayesinde Türkmen boyları arasında tarikat hızla yayılmıştır (Kurnaz ve Tatçı 2000: 69)

Hoca Ahmed Yesevî'den sonra Hikmetler tarzı şiirler yazmak gerek Yesevî tarikatına mensup dervişler nezdinde gerekse de diğer tarikat müntesibi ozanlar arasında adeta bir gelenek haline gelmiştir. Bu tarzı ilk başlatan Hoca Ahmed Yesevî'nin üçüncü halifesi Süleyman Bakırgânî'dir. (ö. 582) Süleyman Bakırgânî, Hoca Ahmed Yesevî'den sonra hayatı ve menkıbeleri hakkında en fazla malumat bulunan ve kendisinden çokça bahsedilen Yesevî takipçisidir. *Bakırgan Kitabı*, *Ahîr Zaman Kitabı*, *Hazret-i Meryem Kitabı* ve *Divân-ı Hikmet'te Mirâciyye* gibi birtakım manzumeleri bulunmaktadır (Kara 1997: 183-184). Süleyman Bakırgânî dışında Orta-Asya'da Ahmed Yesevî'yi takip eden ve onun tarzında şiirler yazan mutasavvıf şairler Kul Şemseddin, Hudâdâd, İkânî, Kul Ubeydî, Fakirî, Beyzâ, Bihbûdî, Şuhûdî, Kul Şerefi, Gedâ, Gazzâlî, Tufeylî, Kâsım, Meşreb, Huveydî (Köprülü 1991: 170-171) Azîm Hâce, Şiban Han, Ubeydullah Han, Şems, Muhlis, Halis, Eyyüb ve Abdülaziz Meczub Nemenganî'dir. Bunlardan Şiban Han, Ubeydullah Han, Abdülaziz Meczub Nemenganî'nin tespit edilmiş divanları bulunmaktadır. Geriye kalan Çağatay edebiyatının önemli temsilcileri olarak Yesevî tarzı hikmetler yazan diğer şairlerin çoğunun hayatı hakkında fazla malumat yoktur. Bu şairler hakkındaki bilgilere daha çok şiir ve hikmet mecmûalarının incelenmesi sonucu ulaşılabilmektedir (Kurnaz ve Tatçı: 353-432).

Dîvân-ı Hikmet'in etkisi sadece Doğu Türkleriyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda Batı Türkleri içerisinde de büyük bir tesir bırakmıştır. Rum diyarında Yunus Emre (ö. 720), Eşrefoğlu Rûmî (ö. 784), Nizamoğlu (ö. 1010), Himmet gibi tasavvufî halk şiiri temsilcileri; Hacı Bayram-ı Veli (ö. 833), Kaygusuz Vizeli Alâeddin (ö. 970), İdris-i Muhtefî (ö. 1024), Muhyî (ö. 1017), Olanlar Şeyhi İbrahim (ö. 1065), Gaybî Sun'ullah (ö. 1087) gibi Melâmî-Hamzavî halk ozanları; Kaygusuz Abdal (ö. 848),

Şâh İsmail-i Safevî (ö. 930), Pîr Sultan Abdal, Kul Himmet, Huseynî, Hasan Dede, Kazak Abdal, Seyrânî (1866), Dertli, Celâlî Baba gibi Alevî-Bektâşî halk ozanları üzerinde de etki bırakmıştır (Gölpınarlı 1972).

Hoca Ahmed Yesevî Hikmetleri halkın anlayabileceği bir dille ve hece ölçüsüyle dünya hayatının geçiciliği, nefisten korunma yolları, güzel ahlak, cennet ve cehennem tabloları vb. dinî konuları barındırmaktadır. Bu yönüyle İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasını sağladığı gibi Türk halk şiir geleneğinin Arap ve fars şiiri karşısında varlığını devam ettirmesini de sağlamıştır. Hikmetlerin halk nezdindeki nüfuzundan faydalanmak isteyen Bektâşiyye ve Nakşibendiyye müntesibi çok sayıda halk ozanı da fikirlerini yaymak için bu tarz şiirler yazmıştır. Hatta tamamen aruz ölçüsüyle şiir yazan birtakım tekke ozanları bile hece ölçüsüyle hikmet tarzı birtakım şiirler yazmaktan kendilerini alamamışlardır (Köprülü 1991: 119-180). Bu nedenle Yesevî şiirlerin Yunus Emre ve Bektâşî ozanları üzerinde bıraktığı etki göz önünde bulundurulduğunda Anadolu'da tasavvufî halk ozanlarıyla tekke ozanlarının ilham kaynağı'nın *Divân-ı Hikmet* olduğu söylenebilir. Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi Dewey 810. 24 23 numarada kayıtlı yazmanın 1b-19a varakları arasında yer alan ve makalemizin konusunu teşkil eden 'Arabzâde'nin şiirlerine bakıldığında onun da diğer halk ozanları gibi Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre çizgisinde olduğu, içerik olarak da bu iki şairi ilham aldığı görülecektir.

1. 'Arabzâde'nin Hayatı

"'Arabzâde" mahlasını kullanan şairin kim olduğu ve hayatıyla ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak şiirlerinde kendisiyle ilgili birtakım bilgilere ulaşmak mümkündür. 'Arabzâde tüm şiirlerinde "'Arabzâde" mahlasını kullanmasına rağmen bir şiirin son beyitinde mahlas kullanmayarak adının "Muhammed" olduğunu söylemektedir:

Muhammeddür benüm adum hubbu'l-vañandur irâdum
Du'âdur sizden murâdum hiç kılmaya göñlümde bäs (s. 8b)

Şiirlerinden yola çıkarak 'Arabzâde'nin ulema sınıfından olduğu ve hemen her konuda fikhî bilgilere vâkif, âyet ve hadislerden fetva çıkaracak kadar sağlam bir dinî bilgiye sahip olduğunu söylemek mümkündür:

Sözlerüm saña lâyıkdur 'âlimlerüñ sözi hağdur
Bundan artuğ tederic yokdur yâ erba'a yâñud sâlis (s. 3b)

İşte budur benüm hâlüm edebin hıfz ede 'âlim
Ki begler olmaya zâlim 'adâletden olalar şâz (s. 7a)

'Arabzâde, âlim bir kişilik olmasına rağmen şiirlerinde verdiği mesajların ve öğütlerin bir kısmını rüyalarında gördüğünü belirtir, ayrıca şiirini de över:

Ki düşümde böyle gördüm yazdüm eliñüze virdüm
Ne güzelce nazma urdum sözümde var mıdur şik âğ (s. 14b)

Ne hañâlar eylemişem gör kendümi neylemişem
Hep nazm ile söylemişem yerindedür cümle nizâm (s. 16b)

Ölüm olmasaydı daha çok şiir yazacağını ifade ederek ölümün buna engen olduğunu dile getirir:

Ger naşib etse yaradan söylesem ağdan karadan
Âh ölüm gitmez aradan bulunmaz ecele tiryâk (s. 14b)

'Arabzâde yer yer kendisine de çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır:

Şaķın harâma sevinme pişmân olana güvenme
Şâ'irem diyü ögünme hiç yok yere urmağıl lâf (s. 13a)

'Arabzâde ne disersün nâzûk tenûñ dirisersün
Bundan âhîr gidisersün yok yere sen olma melâl (s. 15b)

2. 'Arabzâde Şiirlerinin Nüsha Tavsifi

'Arabzâde şiirleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi Dewey 810.24 23 numarada kayıtlı yazmanın 1b- 19a varakları arasında yer almakta olup her varak 15 satır ve 2 sütundan müteşekkildir. Eser nesih yazı türüyle nohudî renkte filigranlı kağıt üzerine yazılmıştır. Eserin konu başlıkları kırmızı mürekkeple, etrafı kırmızı cetvelle çerçevelenmiştir. Eserde varakların bir kısmı su alarak lekelenmiş, mürekkep dağılmıştır. Bazı varaklarda delikler ve yırtıklar oluşmuş, bir kısmı da yapıştırma suretiyle tamir görmüştür. Eserin dış ölçüleri 200x150 mm, 160x110 mm'dir. Eserin 19a varağında ferağ kaydı mevcuttur.

3. 'Arabzâde Şiirlerinin Ses ve Âhenk Özellikleri

'Arabzâde şiirleri, son seslerine göre Arap harflerinin tümüyle alfabetik olarak dizilmiş olan 28 musammat kasideden oluşmaktadır. Şiirlerde 8+8=16'lı hece ölçüsü kullanılmıştır. Ancak farklı hece ölçülerinin kullanıldığı birtakım dizeler de mevcuttur. Yer yer 9+8/8+9=17'li hece ölçüleri ve 8+7/7+8= 15'li hece ölçüleri kullanılmış, çok az da olsa 7+7=14'lü ve 9+9=18'li hece ölçüleri de kullanılmıştır. Bu ölçülerin geçtiği dizeler dipnotta verilmiştir. 'Arabzâde şiirlerinin tamamında iç ahengi sağlamak için dize ortalarında uyak kullanılmıştır. Bu özellik esere güzel bir ahenk vermiştir:

Kim ki yokdur diye Hudâ imânından olur cüdâ
Kâfirlere eyler cezâ ol 'azîzun zuntikâm (s. 16a)

Bu kez 'Ömer oldı delîl kimi tesbîh kimi tehlîl
Şerî'atde idüp ta'dîl hem 'ilm ile oldı hîñân (s. 16b)

4. Dil ve Üslup Özellikleri

'Arabzâde şiirleri, dinî konularda çeşitli nasihatler vermek amacıyla yazıldığından eserde; sade, anlaşılır bir dil ve sohbet edâsında samimi bir üslup kullanılmıştır. 'Arabzâde, ileri sürdüğü görüş ve düşüncelerini somutlaştırmak ve inandırıcılığı arttırmak için aşağıda verilen örneklerde de görüldüğü üzere yer yer halk kültürünü yansıtan deyim ve atasözlerden de yararlanmıştır:

Cüdâ **qalmaz et tırnağdan** mahrûm qalursuñ ırmağdan
Ki yegdür hacca gitmekden ki gayretuñ yok habiât (s. 3a)

Geçitsiz yeri boylama aña hışm ile söyleme
Müsâfiri redd eyleme ger olur ise ol küfrât (s. 3a)

Şuña irdi benüm hâlüm ben **yaqamı eyleyem çäk**
Qabristâna gider yolum oluruz biz 'âķibet hâk (s. 14a)

‘Arabzâde, soyut fikirleri gündelik hayatta karşılaşılan somut olaylara benzetmek sûretiyle somutlaştırmıştır:

Sevinme ‘ömrüñ çağına sevinme dünyâ bâğına
Girenler iblîs ağına **tuğulısar şanki turaç** (s. 4a)

Çahçaha ile kim güler utanmadın hâcet diler
‘Aceyleyle namâz kılar **şanasın yem dadar decâc** (s. 4b)

Şiirlerde başta nidâ ve tezât olmak üzere çok sayıda telmih, istiâre ve tenâsüp sanatı kullanılmıştır:

Bu kez neler diyem saña dinle imdi **ey qarındaş**
Gidisersin Hâqdan yaña aqıt gözünden acı yaş (nidâ) (s. 8b)

Hüseyn yalnız kaldı ki başına neler geldi
Kerbelâda şehîd oldı ol **Yezîdler** dökdiler kan (tenâsüp) (s. 16b)

Hayır için vire **habbe** olısar başına **kubbe**
Yetîme kim vire cübbe miskîne kim vire hunnât (tezât) (s. 10a)

‘Arabzâde, genel olark şiirlerinin ilk beyitlerinde nasihat dinlemek isteyenlerin sözlerine kulak asmaları gerektiğini samimi ve içten bir üslupla dile getirerek muhatabın dikkatini anlatacağı konuya çekmektedir:

Eger dinlerseñ naşîhat bu sözüme sen tut kulağ
Mecâz degildür hâkîkat tır yanumda gitme ırağ (s. 5b)

Bu kez neler diyem saña dinle imdi ey qarındaş
Gidisersin Hâqdan yaña aqıt gözünden acı yaş (s. 8b)

Beyân edem size añı neler söyler görün üstâd
Kamu ‘âlem perişañı ki derdümden edem feryâd (s. 10a)

Saña dirin ey qarındaş gâfil olma eyle yarağ
Şakın kendüñ eyleme fâş bu işleri elden birağ (s. 13a)

5. Muhtevâ Özellikleri

‘Arabzâde şiirlerinde Kur’ân-ı Kerîm sûrelerinin faziletleri, ilâhî aşk, sosyal hayat, ilim ve âlimin önemi, dört büyük halife ve faziletleri, savaş ve gazâ, Kerbelâ hadisesi, duanın önemi ibadetlere dayalı fikhî kâideler, mahşer, cennet ve cehennem tasvirleri, tövbe, dünya sevgisi, İblis’in hile ve tuzakları, Hz. Muhammed’e övgü, hûrî, çalgı âletleri, kabir azâbı ve berzâh âlemi, dünya hayatının geçiciliği ve aldaticılığı, ölüm gibi dinî konularda çeşitli nasihatler yer almaktadır. Bu minvâlde hayatın hemen her alanına dair nasihatler barındıran ‘Arabzâde şiirleri zengin ve renkli bir içeriğe sahiptir.

5. 1. Kur’ân-ı Kerîm Sûreleri ve Faziletleri

‘Arabzâde şiirlerinin muhtelif yerlerinde Kur’ân-ı Kerîm’deki bazı sûrelerin isimleri verilerek bunları okuyanların çeşitli faydalar sağlayacağı belirtilmiştir. Aynı beyitte zikredilen sûreler rastgele değil mana yönüyle birbirlerinin devamı olan veya birbirlerini çağrıştıracak şekilde

kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte Kur'ân-ı Kerîm'deki sûre sıralamasında art arda gelen ve anlam olarak birbirlerinin devamı kabul edilen Mâide ve Nisâ sûreleri aynı beyitte ve Kur'ân-ı Kerîm'deki sıralamaya uygun bir şekilde verilmiştir:

Ger kıime ger kıâ'ide andan bulasın fâ'ide
Kim okur sûre-i Mâ'ide kim okur sûre-i Nisâ (s. 1a)

Aşağıdaki beyitte farz namazlardan sonra okunan Mülk ve Nebe sûreleri bir arada zikredilmiştir:

Gözüm yaşı akar sel gibi şefâ'atçı ola belki
Kim okur sûre-i Mülki Kim okur sûre-i Nebe' (s. 1a)

Aşağıdaki beyitte ise Târik sûresi verilmiş ardından bu sûrenin sonunda geçen "ruveyde" kelimesi sûre yerine kullanılmıştır:

Saňa kâr kılmaya sarık ki senden olmaya fârik
Kim okur sûre-i Târik yâhûd okur kim Ruveyde (s. 1a)

Bazı beyitlerde ise sûrenin ismiyle birlikte o sûrede anlatılmak istenen konuya da temas edilmiştir. Aşağıdaki beyitte geçtiği üzere Mâûn sûresi verilmiş ardından sûrede vurgulanmak istenen "gösteriş için namaz kıma" hususuna telmihte bulunulmuştur:

Kim okur sûre-i Mâ'ûn anı incitmeye tâ'ûn
Namâzı kımağıl sâhûn emekûn ola hebâ (s. 1a)

5. 2. Aşk

'Arabzâde şiirlerinde yer yer ilâhî / mânevî aşk işlenmiştir. Burada aşık olan herhangi bir kişilik değil müellifin kendisidir. 'Arabzâde aşk mefhumunun üzerinde bıraktığı etki üzerine gözüne uyku girmedişini, gönlündeki coşkunu aşk haliyle aklının şaşmışlığını, bu durum karşısında aciz kalıp halkın diline düştüğünü dile getirmektedir:

Kim ki düşer 'ışk özine ne uyku gelür gözine
Olmayan İblis sözine geyiserdür anda libâs (s. 8a)

İçeride kaynar coşar tırmaz taşralara taşar
Söylesem 'aqlum şaşar çün bu 'ışka ne kılam (s. 16b)

Söylerem anı yolundan kırtulam halkuñ dilinden
'Âcizem 'ışkuñ elinden ne kılayın virmez mecâl (s. 15b)

'Arabzâde; ömrünün aşk ateşinde yanmakla geçtiğini, aşkı için türlü sıkıntılara katlandığını ve şiir yazdığını da ifade eder:

'Arabzâde söyler yine her bir sözi güne güne
'İşk odına yana yana 'ömürçüğüm geçdi eyvâh

Bu deryâyı boylamazdum bunu te'lif eylemezdüm
Bu sözlere söylemezdüm 'ışk elinden nideyin âh (s. 18a)

5. 3. Sosyal Hayat

'Arabzâde; Kâinatta var olan zıtlıkların aslında birbirlerine muhtaç olduğunu, birinin olmaması durumunda diğerrinin de yok olacağını toplumun çeşitli insan tabakalarını örnek vermek

suretiyle somutlaştırmıştır. Ayrıca sosyal hayatın bir düzen ve denge içerisinde oluşturulduğunu ve toplumsal tabakalar arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu da ifade etmiştir:

Yine bu 'ışık gönül aňlar ezel gelmiş bizden yegler
Eger olmasaydı begler halk birbirin eder ihlāk (s. 14a)

Gelmişdür nice evliyā gelmişdür nice enbiyā
Olmayaydı ger ağniyā fakīrler olurdu helāk (s. 14a)

Eger Qur'ān gelmeyeydi anı kimse bilmeyeydi
Bu 'ālimler olmayaydı yolda қalaydı cehlāk (s. 14a)

Gāzī gāzāya gitmeyeydi kāfir işi bitmeyeydi
Faķır du 'ā itmeyeydi harāb olaydı eflāk (s. 14b)

'Arabzāde, kendi dönemindeki olaylara kayıtsız kalmamıştır. Toplumun aksayan, kötüye giden yönleri üzerine çeşitli eleştirilerde bulunmuş; özellikle de ilmin ve âlimin kıymetinin bilinmediğinden yakınmıştır:

Va 'denüz biter temāma 'uryān turursun kıyāma
Merhamet yokdur imāma hālī kaldı şimdi mihrāb (s. 2a)

Zulm kapladı sağı şol kimi beydür kimi yoħsul
Қanı ni 'met қanı maħşūl kim oқunmaz oldu evrād (s. 6a)

Terk etdiler hayā hilmī ne bilsinler 'ālim 'ilmī
Bunlaruñ etdiği zulmı ne Fir'avn etdi ne Şeddād (s. 6a)

'Arabzāde, yaşadığı toplumun sosyo-ekonomik durumuna bigāne kalmayarak çekilen sıkıntılardan bahsetmiş; kıtlık ve zulüm nedeniyle vilāyetlerin harap, insanların perişan olduklarından ve vatanlarını terk ettiklerinden dem vurmıştır:

Kimi bey' etdiler efrāş kimi bakır kimi қumaş
Bu қаhtlık 'ey қарındaş ne мүрсел gördi ne zühhād (s. 6a)

Bu zulm halkı şaşırdı her birin таға düşürdi
Қаhtlık baғrını pişirdi za'if etdi kimi ecsād (s. 6b)

Bir yanadan zulüm insān başiret baғladı şeytān
Kimisi terk etdi evtān қақан olsa gerek bünyād (s. 6b)

Kimisi bezdi mālından Haқ saқlaya melālinden
Kimi қаçdı 'iyālinden zelil oldu nice evlād (s. 6b)

Kimi vesvese kimi buhtān қalmuşam ben buña hayrān
Faķır ağniyā oldu yeksān vilāyetler oldu berbād (s. 6b)

Toplumun siyāsî durumu hakkında bilgi vererek dirlik ve düzenin beyler tarafından sağlandığından bahsetmiştir:

Yine bu 'ışık gönül aňlar ezel gelmiş bizden yegler
Eger olmasaydı begler halk birbirin eder ihlāk (s. 14a)

Toplumda ihtiyaç sahipleri ve misafirlere ikram ve ihsanda bulunulması için çeşitli nasihatlerde bulunarak teşvik amacıyla yapılan iyiliklerin mükafatı hakkında bilgi vermiştir:

Mâliñ zekâtın çıkarsañ dâ'im Hakkı zikr edersen
Müsâfire hoş bakarsañ saña Allâh vire cennât (s. 3a)

Bugün fakîre kim bakdı kahtlık bağrını yakdı
Kıymeti üç yüze çıkdı ne 'acâ'ib oldı kesâd (s. 6b)

Müsâfir göndüre Ğanî anuñ da sevine cânı
Redd itmemedür sen anı kapuya gelse bir cerrâr (s. 7b)

Hayır içün vire habbe olısar başına kubbe
Yetîme kim vire cübbe miskîne kim vire ħunnât (s. 10a)

Bir kimse kim yüze gülse açlaruñ ħâlini bilse
Kapuya bir yetim gelse eylese andan iltikâf (s. 13a)

5. 4. İlmin ve Âlimin Önemi

'Arabzâde, aşağıda birkaç örnekte de görüldüğü üzere şiirlerinin çoğunda ilmin önemine değinmiş, âlime iyilik ve ihsanda bulunmanın mükâfatından söz etmiştir:

'İlm mi yegdür mâl mı yegdür eyleyelüm gel biĥâs
Cümlesinden 'ilm yegdür naşîb eyle yâ Müstağâs (s. 3b)

'Âlime kim ede iĥsân anuñ ile kopa ey cân
Ölünce cân vire âsân râhatdan olalar şâz (s. 7a)

Ĥağ işine irmek gerek beynamâzı komağ gerek
'Âlimleri sevmek gerek birbiriyle ola şarmaş (s. 9a)

5. 5. Dört Büyük Halife ve Faziletleri

Hız. Peygamber'in vefatından sonra ümmete sırasıyla Hız. Ebû Bekir, Hız. Ömer, Hız. Osman ve Hız. Ali halifelik yapmıştır. Bu dört büyük halifeye ait kerâmet ve meziyetler zamanla edebiyatın da konusu olmuş, kaside ve menâkıbnâmelerde kerâmet ve faziletlerinden bahsedilmiştir. 'Arabzâde şiirlerinde bu gelenek devam ettirilmiş, dört büyük halifenin her biri ön plana çıkan meziyetleriyle birlikte zikredilmiştir:

Nice söyleyeyim 'ilmi çün 'ilmüñ şehridür şultân
Ebû Bekre esâs oldı nice edem aña bühtân (s. 16b)

Bu kez 'Ömer oldı delil kimi tesbîĥ kimi tehlîl
Şerî'atde idüp ta'dîl hem 'ilm ile oldı ĥiĥân (s. 16b)

Oldı 'Oğmân ehl-i ĥayâ yüzi nûrı virdi ziyâ
Ĥur'ânı eyledi cem'â 'ilmüñ üstâdıdur ey cân (s. 16b)

Yapıldı mescid bâbisi ĥağdur cümleñüñ ĥapısı
'Alîdür 'ilmüñ ĥapısı dîn yolında oldı arslân (s. 16b)

5. 6. Savaş ve Gazâ

İslâm beldelerini kafirlerin saldırılarından koruyan gazâ ve cihat anlayışı, İslâm'da farz ibadetlerden sayıldığından kural ve kâidelerinin belirlendiği fikhî konular arasında yer almıştır. 'Arabzâde, şiirlerinin muhtelif yerlerinde gazâ anlayışının öneminden bahsederek yer yer gazâ etmenin fikhî boyutunu irdelemeye çalışmış ve gazânı mükâfatı hakkında bilgi vermiştir:

Ğazâya gidicek yolda kılınç çütasin elde
Yüz çevirme ol maħalde saña düşmân ola azğâs (s. 3b)

Ķapularuñ uçmağın ħūrileruñ çoçmağın
Aña vire uçmağın kâfire kim etti kitâl (s. 15b)

Bu ħafletden uyar cânı ħazâlarda aķıt kanı
'Ale'l-'arşa aşar anı kâfire kim çaldı esyâķ (s. 12b)

Söyledüm sözi vâfirden yüz çevirme müsâfirden
Ķaçmağıl cenkde kâfirden eyleyinüz iki faşlâ (s. 18b)

Seferuñ gözleye vaķtin yıķalar kâfiruñ taħtın
Şehâdler öldügi vaķtin ki firdevse ola deħlâ (s. 18b)

5. 7. Kerbelâ Hadisesi

İslâm dünyasında büyük bir infiâla sebep olan Hz. Hüseyin ve yârenlerinin şehit edildiği Kerbelâ vakasının üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen hüznü ve acısı ilk günkü gibi insanların hafızasında diri kalmıştır. Bu hadise çok sayıda yazar ve şair tarafından Türk edebiyatında da işlenmiştir. Aşağıdaki beyitlerde görüldüğü üzere 'Arabzâde şiirlerinde Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in nasıl şehit edildiği ve şehadetinden sonra esir edilen ehl-i beyt kadınlarının sürgün hayatı anlatılmıştır:

Ķüseyin yalınız ħaldı ki başına neler geldi
Kerbelâda şehîd oldu ol Yezîdler dökdiler ħan (s. 16b)

Resûlu'llâh öpdı ancaķ o birden kesmedi bıçak
Ķafasından kesdiler çak ki taķdîr eyledi Subħân (s. 17a)

Beyân itdüm olanını esîr itdüm ħalanını
Ki oğlını 'iyâlini Ümmü Gülsüm ki Şehribân (s. 17a)

Şudan yanını aldılar şusuz ħâyet büküldiler
Şâm-i şerîfe geldiler kim devele kimi yayan (s. 17a)

Oğludur Zeyne'l-'âbidîn bir zamân ħâlî ħaldı dîn
Anı ħördi Yezîd La'în sürmelendi olup ħandân (s. 17a)

Yezîd 'askeri çekildi gözlerinden yaş döküldi
Şusuzun beli büküldi ciğercigi oldu biryân (s. 17a)

Ol zamân yedi yaşardı ne melekdi ne beşerdi
Yayanca yolda aşardı geldi Şâma zârî 'uryân (s. 17a)

5. 8. Dua ve Önemi

“Çağırma, seslenme, yalvarma, yakarma” (Dinî Terimler Sözlüğü 2009: 61-62) anlamlarına gelen dua; istilâhî olarak “Allah’a yakarma, niyâz veya ibadet amacıyla okunan dinî metinlerdir” (Devellioğlu 2004: 190). ‘Arabzâde, eserinde kabir azabından kurtulmak, cehennemeden azat olup cennete girmek, nefis ve şeytandan korunmak için dua etmiştir:

Bir adın Şamed haqqıçün bir adın Ahed haqqıçün
Düstuñ Muhammed haqqıçün yâ Rab bize itme ‘ikâb (s. 2a)

Korkaruz meger insândan yüzüm karadur ‘işyândan
Bizi şakla o şeytândan yâ Kerim ü yâ Rezzâk (s. 13b)

Kabr içinde ‘azâbumuz âsân eyle hisâbumuz
Yâ ilâhî kitâbumuz şağumuzdan virsen n’ola (s. 18b)

Nice olagıl hâlümüz ilâhî señ tüt elümüz
Anda var nice yolumuz ki şonumuz eyle necâh (s. 5a)

Yâ Rab yüzüm tütüm saña du ‘âm budur önden şona
Her kim du ‘â eyler baña ‘azâb itme aña aşlâ (s. 18b)

5. 9. Fıkhî Kurallar

“İbadetler, cezalar ve muâmelâtla ilgili dinî hükümleri Kur’ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber’in sünnetinden çıkarılan ayrıntılı delillerle bilme” (Dinî Terimler Sözlüğü 2009: 95) anlamına gelen fıkıh; zamanla kural ve kaidelerinin belirlendiği bir İslâmî ilim haline gelmiştir. ‘Arabzâde şiirlerinin muhtelif yerlerinde başta namaz, oruç, zekat ve gazâ olmak üzere ibadet ve muâmelâtla ilgili bilgiler verilmiştir: Aşağıdaki birkaç örnekte de görüldüğü üzere namazın her yerde kılınabileceği, küfrü gerektiren bir söz söyleyenin nikahının geçersiz olacağı, kurban kesilirken üç defa tekbir getirilmesi gerektiği, güneşe karşı bevl edilmemesi, hapşırın kişiye “yerhamke” şeklinde karşılık verilmesi, hayız ve nifâs halindeki kadınlara yaklaşılmaması gerektiği, Ramazan fitresini vermeyenlerin oruçlarının makbul olamayacağı, bir insanı öldürmenin cezasının kısâs olduğu vb. fıkhî hususlara dair çok sayıda örneği görmek mümkündür:

Güneş toğarsa tölunur bugün yakında bulunur
Namâz her yerde kılunur eger deryâ eger kıraç (s. 4b)

‘Aşıklar ‘ışkı boylasa her kim ki küfür söylese
İmâna kim sebt eylese bozılır andan nikâh (s. 5a)

Hakkuñ emrin bitürsün eksükini cümle yetürsin
Üç kerre tekbir getüresin qurbânı kim eder ezbâh (s. 5a)

Söyleme sözi teqavvül her işde eyle tağammül
Kaçan kim êtsen tebevül güneşe itme istiâh (s. 5a)

Ger olursa sîm ile zer anuñ dağı zekâtı var
Temessük ile ekerseñ bâğ viresin onda a ‘şâr (s. 7b)

‘Aklıñ başıña diresin anda maşşūda iresin
Yerhamke cevāb viresin kaçan kimse éde ‘ükās (s. 7b)

Cenābet hālini şorma ki anı bağırıña şarma
O hālde ‘avrata varma gitmeyince hayz u nifās (s. 8a)

Düşmişleri kim kaldıra ağlayanı kim güldüre
Bir kimse ādem öldüre édeler yerine kışāş (s. 9a)

İşi bunda bitüresin āhirete götüresin
Her kim virmez fişresin mu‘allağda қalur şiyām (s. 16a)

5. 10. Mahşer, Cennet ve Cehennem Tasvirleri

‘Arabzāde; şiirlerinde kıyametin kopuşunu, mahşer gününde insanların karşılaşacağı durumları, cennet ve cehennemliklerin hālini āyet ve hadisler ışığında çarpıcı tablolarla çok somut bir şekilde tasvir etmiştir. Okuru olayların içine çekerek bu durumları yaşıyormuş izlenimi vermiştir. Böyle yapmasından kasıt, nasihatlerine kulak vermeyenleri bekleyen kötü akıbeti kendilerine göstermek suretiyle ibret almalarını sağlamaktır:

Қalka mü’min қubūrında kimi ola һuzūrında
Zıll-ı ‘arşda sürūrında olalar yüzleri emlāh (s. 5b)

Eger faқır eger ғані қopıсар cümle yeksānı
Yalın ayaқ bu insānı éderler mahşerde esvāқ (s. 13b)

Cümle maһlūk deriliser şorı hisāb şorılıсар
Şirāt mīzān қurılıсар elinde olıсар şancaқ (s. 14a)

Һayır iһsān eyle işқāl olur ise zerre mişқāl
Oқuna defter-i a ‘māl kaçan ola yevmü ‘l-bi ‘ās (s. 3b)

Ehl-i mahşer қala һayrān ciğerleri ola biryān
Herkes yerden қopa ‘uryān ne gömlek ola ne külāh (s. 5a)

Kimi aғlar kimi gülmez cehennemde yanan olmaz
Kimi geçtiğini bilmez meger ola ehl-i şalāh (s. 5b)

Kimi cennet semerinde anuñ lezzet enārında
Һavz-ı Kevşer kenārında yıldızlar şağışı aқdāh (s. 5b)

5. 11. Tövbe

“Tövbe, kulun işlediği bir günah veya suçtan pişman olarak bir daha yapmamaya karar vermesi” (Türkçe Sözlük 2005: 2001) demektir. ‘Arabzāde; muhatabına tavsiyelerde bulunurken işledikleri günahlara karşı kötü bir akıbetle karşılaşmamak, cehennemden kurtulmak, Allah’ın huzurundan kovulmamak için tövbe edilmesi gerektiğini söylemiştir:

Günāhlaruñ eyledüñ bol neçün olmañ aña melül
Yā tevbe қıl ola maқbül ki boşa çıқmaya mişvār (s. 7b)

Bu sözden hisse alalım biz dağı şâlih olalım
Günâha tevbe kılalım olmaya hâlimiz düşvâr (s. 7b)

Bilürsin dağı n'oldı itdüğini herkes buldı
Her kim ki tevbesiz geldi kapusından kovar Hıffâz (s. 10b)

Bu sözüñ hâtırına deger gâyet êde Allâh meger
Tevbe itmez iseñ eger cehennemdür şana ocağ (s. 11b)

5. 12. Dünya Sevgisi

'Arabzâde, aşağıda birkaç örneğini vermekle yetindiğimiz şiirlerinin farklı yerlerinde dünya hayatının geçici olduğundan, asıl hayatın ve mükâfatın ahirette olduğundan, dünya sevgisi ve dünya malının aldatmacasına karşı kişinin dikkatli olması gerektiğinden, fânî dünyaya karşılık ebedî ahiret yurdu için hazırlık yapmak gerektiğinden bahsetmiştir. Ona göre dünya bir leştir ve dünyayı seven kişi leşe konan sinek gibidir.

Terk it dünyânuñ sevdâsın nice çekersin gavğâsın
Kim virse akçe faydâsın yine kendiye ola zarar (s. 7b)

Yetim olanları kovan günâh işlemege iven
Şuña beñzer dünyâ seven ki cîfeye üşer kelâğ (s. 12a)

Sevinme 'ömrüñ çağına sevinme dünyâ bâğına
Girenler İblîs ağına tuğulısar şanki tuğaç (s. 4a)

Bu kez saña diyem añı viren Allâh alur cânı
Bilür misin dünyâ fânî âhiret için eyle yara' (s. 11a)

5. 13. Hz. Muhammed'e Salavât Getirme

'Arabzâde, şiirlerinin muhtelif yerlerinde Hz. Muhammed'in şefâatine nâil olup kıyamet gününde sancağı dibinde durmak için ona salavât getirilmesi gerektiğini tavsiye etmiştir:

Yarın Muğammedi göre şancağı dibinde tuğra
Aña kim şalavât vire şefâ'atdan olalar şâz (s. 7a)

'Arabzâde 'ağlın dire halk cem' olısar bir yere
Şalavât vir peygambere rûhına gönder selâm (s. 16b)

Varam peygamber yanına çünkü lâyıkdur şânına
Şalavât virgil cânına yanınca şâd ola aşhâb (s. 2a)

'Arabzâde gider mazlûm imân ile ola merhûm
Şefâ'atden kalma mahrûm peygambere vir şalavât (s. 3a)

5. 14. İblîsin Hîle ve Tuzaklarına Dikkat Çekme

'Arabzâde, ölüm esnasında kişinin imanını alarak dinsiz bir şekilde son nefesini vermek için İblîs'in hîle ve tuzaklarına karşı dikkatli olunması gerektiğine dair çeşitli nasihatlerde bulunmuştur:

‘Azrā’ il alur cānını mecrūh eder her yanını
İblīs alur īmānıñı ki olmaz o senden ırağ (s. 13b)

‘Azrāil gelür cānuña yā irgörür mi şānuña
İblīs gelür īmānuna olırsarsun dağı sersām (s. 16a)

‘Ālimler sözine uymaz va‘de gelmeyince duymaz
Bizi toğrı yola kıymaz biri İblīs biri Ğannās (s. 8a)

İblīs ola senin uğruñ tā yüzünde ola ağrıñ
Ey birāder senüñ bağıruñ olmadıysa bir kıatı taş (s. 8b)

Ğarāb ola bir gün cesed kıyāmetde ola ma‘mūr
La‘in iblīs eder ğased kim ābdeste ola ihfār (s. 7a)

5. 15. Güzel Ahlak

“İnsanın yaratılışından gelen özellikleri ile insanların iyiliğini ve mutluluğunu hedef alan kuralların hayata geçirilmesi ile kazanılan iyi ve güzel davranışlar” olan güzel ahlak (Dinî Terimler Sözlüğü 2009: 9) İslām’da üzerinde önemle durulan hususlardan biridir. ‘Arabzāde, güzel ahlaka çokça önem verdiğini belirterek muhatabına ahlakî kâidelere uyması hususunda çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur:

Ne eylerseñ anı eyle sözüñ toğrısını söyle
Allāh için düstluk eyle yāhūd eve gelse ezyāf (s. 12b)

Kimsenüñ ğıybetin dime suçıñı ğuşşasın yime
Namāzi irteye kıoma şakın olma sen kehhāl (s. 14b)

Toğrı tarıkden çıkma cānuñı odlara yakma
Şehvet ile kimseye bakma eger ‘avrat eger ğulām (s. 16a)

Belālara şabr edesin ni‘metlere şükr edesin
Dā‘im Ğaqqı zıkr edesin ger kâ‘iden ve ger kıyām (s. 16a)

Dağı yalan and içme ‘ömrünü hevāya şaçma
Kimsenüñ ‘aybını açma il içinde eyleme şāy (s. 19a)

Ki durma borcuñı öde cānuñ anda ğuzūr ede
Her kim ki tevbesüz gide eyleyeler añı rüsvāy (s. 19a)

5. 16. Hürî

“Cennette yaşadığına inanılan ve Allah’ın hoşnutluğunu kazanmış müminlere bir nimet olarak sunulan cennet kızlarına hürî denilmektedir.” ‘Arabzāde, muhatabına vermek istediği nasihatlere teşvik amacıyla hürîlerden bahseder. Âyet ve hadisler ışığında hürîlerin güzelliklerine değinerek mükâfat olarak cennete girenlere verileceğine değinir:

Hürî giyer ğulle kemer leblerinden sükker damlar
Kim okur süre-i Kıamer kār kıalmaya mevti fenā (s. 1b)

Ne buyurdu diñle Hudâ hiç itmiyem aña cezâ
Her kim etse nefse ğazâ aña hürî edem izvâc (s. 4a)

Hağ te'âlâ vire hürî gönlümüz ola sürürî
Kim cennetde göre nürî kim cehennede yanar (s. 7b)

Diyem saña sürmelerini görsem şehlä gözlerini
Yarın hürî kızlarını mü'minlere vire baş baş (s. 9a)

Anuñ ayağı tozına bildüre hürî kızına
Sürme çekine gözine ki gözleri ola şehlä (s. 18b)

5. 17. Çalgı Aletleri

'Arabzâde; tanbura, zurna, saz gibi çalgı aletlerinin şeytan işi olduğunu belirterek bunlardan uzak durulması gerektiğini tavsiye eder:

Yetmez mi Qur'an delâlet fâsıka itmez hidâyet
Ki şeytân şâd olur ğâyet biri zurna biri ğayyât (s. 10b)

Abdest namâzuñ işidür anı kılan ne kişidür
Çalġu şeytân işidür tut sözüme olma nükâş (s. 10b)

Neylersin bu lu'b u şazı Allâh eyleye niyâzı
Bilürsünüz bu namâzı ki farz dur yerine komağ (s. 13b)

'Arabzâde kal burada kimi lu'b u tanburada
Kimi fışk u fücürada nice olsun kalbünüz pâk (s. 13b)

5. 18. İbadetler

'Arabzâde, ibadetlerin önemini anlatarak ölünceye kadar ibadet edilmesi gerektiğini söylemekte, ibadet etmenin insana verdiği gönül ferahlığı ve manevi huzura vurgu yapmaktadır:

Gel fâriğ ol hevesâtdan maħrûm olma şefâ'atden
Ey karındaş 'ibâdetden alıkoayan seni eşğâl (s. 15a)

'İbâdet eyle ölünce gözün yaş ile çolunca
Va'demüz tamâm olunca virilmez bir laħza ihmâl (s. 15a)

Gece gündüz kıl 'ibâdet eyleye cânuñ irâhat
Şonucı çekme nedâmet işine eyleme ihmâl (s. 15a)

'Arabzâde; namaz, oruç, hac, zekat gibi İslâm'ın temel şartları olan ibadetlerin öneminden bahsederek bu ibadetleri edâ edenlerin cennetle mükafatlandırılacağını, edâ etmeyenlerin ise cehenneme gireceğini söylemektedir. Ayrıca İslâm'da en önemli ibadet olan namaza çok fazla yer vererek namazın İslâm'da ne derece önemli olduğunu da vurgulamaktadır:

Gündüzün şâ'im olana geceler kâ'im olana
Beş vakt namâzı kılana cemâlından serîr niğâb (s. 2a)

Diye şâ'imlerüm kanda yisün ni'metlerüm bunda
Oruç tutup ıssı günde kuruduban dil ü damağ (s. 14a)

Gelün geçün yoluñuzdan Tañrıyla hâlünüzden
Zekât virün mâluñuzdan oruç tutun dañı bir ay (s. 14a)

Şarrâfa gevher şatagör bî-hisâb [anı] ötegör
Nafile oruç tutağör andan saña olmaz su'âl (s. 15b)

Heves itme şurb u hāmra yā hacca yā 'umre vara
Kim oğur süre-i Zümer bozula kaşırta hıyām (s. 15b)

5. 19. Kabir Azabı ve Berzâh Âlemi

'Arabzâde, gerçek anlamda tövbe edenlerin kabir azabı çekmeyeceklerini belirterek kabir azabından kurtulmak için Allah'a dua etmektedir:

Kabir 'azâbını görmez zebânî eline virmez
'Aybını yüzüne urmaz kim êtse tevbe-i nuşşâh (s. 5a)

Oğuyalum kitâbından maħrûm itme sevâbından
Bizi kabir 'azâbından selâmet eyleye feyyâz (s. 9a)

Kimseden yok bize meded 'azâb olur anda ebed
Menzilümüz ola merkad 'azâbumuz eyle hufâf (s. 13a)

5. 20. Dünya Hayatının Geçiciliği ve Ölüm

Ölümün kaçınılmaz bir son olduğuna dikkat çeken 'Arabzâde, ölümün insanın istek ve arzuları arasına girdiğini ve ona engel olduğunu ifade eder:

Ger naşib êtse yaradan söylesem aqdan qaradan
Âh ölüm gitmez aradan bulunmaz ecele tiryâk (s.14b)

Bir çare yokdur kaçına bakmaya Allâh şuçuña
Girince kabrûñ içine olısar gâyet vehmnâk (s.14b)

6. Transkripsiyonlu Metin

[1b]

Buñia gelen kişi gülmez kime kalmış dâriü'l-fenâ
Bu olanlar yine gelmez menzîlimiz dâriü'l-beķā

Ger ben virem saña öğüt sen söyleme eyle süküt
Kim oğur sûre-i 'Ankebüt kim oğur sûre-i İsrâ

Ger kâime ger kâ 'ide andan bulasın fâ 'ide
Kim oğur sûre-i Mâ 'ide kim oğur sûre-i Nisâ ¹

Gözüm yaşı akar sel gibi şefâ 'atçı ola belki ²
Kim oğur sûre-i Müülki Kim oğur sûre-i Nebe ³

Saña kâr kılmaya sarık ki senden olmaya fâriķ
Kim oğur sûre-i Târiķ yâhūd oğur kim Ruveyde

Hürî giyer hulle kemer leblerinden sükker damlar
Kim oğur sûre-i Kamer kâr kılmaya mevti fenâ

Tañrınıñ bir adı 'Âlim lâ takrebü mâle 'l-yetîm
'Azâb oğur saña muķîm olma lâ takribu 'z-zinâ

Kim oğur sûre-i Mâ 'ün anı incitmeye tã 'ün
Namâzı kıлмаğul sâhün emegüñ olaya hebâ

Kim oğur sûre-i Kâfirün velâ entum 'âbidün
İnnâ ileyhi râci 'ün innehu kâne tevâbâ

Günâha eylegil tevbet saña geldi şimdi nevbet
Kim oğur sûre-i Tebbet ki def 'ola cümle kazâ ⁴

Saña kimse kılmaz hâsed nür ola hem cümle cesed
Kim oğur sûre-i Mesed ki olmaya anda gedâ

Bulasın yarın sevâbın görmeye kabir 'azâbın
Kim oğur sûre-i Teğâbun oğru ve 'n-necmi izâ hevâ ³
[2a]

Hoş geçine ehl-i şan 'at hâramdur didi bid 'at ⁴
Allâh aña eder la 'net her kim ola ehl-i kezzâb

Yüce devletlere irsin bugün gelsin beni görsin
Hisâbsuz cennete girsin yetîme kim virdi esbâb

¹ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

² Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

³ Dizede 9+9=18'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁴ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

*Kaynaya kāfirūñ beyni ki zīrā ĥor tatar dīni
Yüküni eylegil yeyni 'ikābda ġāyet de i 'tāb*

*Yedürmezsın neçün mālī saña kalur hep vebālī
Cıfedür dūnyā mişālī buña tālīb olan kilāb*

*Şıdkuñı mevlāya bağla yüregün derd ile tağla
Günāhlaruñ añup ağıt gözüñden acı āb*

*Ne dēr ol seygidü 'l-mürselīn olasıñ belālardan emīn⁵
Kim okur iyyāke nesta 'in ola du 'āsı müstecāb⁶*

*Arayup mahşerde bulam elini elüme alam
Kıyāmetde şefti' olam 'ālīme kim oldı aĥbāb*

*Aña nazār eder Allāh cehennemden şavar Allāh
Çünkü 'ilmi sever Allāh olalum 'ilm ile atlāb*

*Kim okutdı evlādını tātmaya ölüm dadını
Görmeye tamu odını aña cennet ola enşāb*

*Va 'denüz biter temāma 'uryān tırursun kıyāma
Merĥamet yokdur imāma ĥālī kaldı şimdi mihrāb*

*Varam peygamber yanına çünkü lāyıkdur şānına
Şalavāt virgil cānına yanınca şād ola aşĥāb*

*Bir fakīr gelirse ortara her kim yüzün pürsere
Ne zebāñden kırtara yarın ol māh-ı yüzi tāb*

*Gündüzin şā'im olana geçeler kı'im olana
Beş vakt namāzı kılana cemālından serīr niķāb*

*Bir adıñ Şamed ĥakķıçün bir adıñ Aĥed ĥakķıçün
Düstuñ Muĥammed ĥakķıçün yā Rab bize itme 'ikāb*

*Benüm kıymetüm bilürseñ saña öğütdür alursañ
Bu söze ġālet bulursan 'Arabzādeye vir cevāb
[2b]*

Faşlu fi 't-tā

*Saña lāyık bir sözüüm var benden yana it ĥarekāt
ĥakķa varmağa yüzüm yok nice bulam andan necāt*

*Yaratdı berr ile bahri def' ola dūnyānuñ zehri
Kim okur sūre-i Dehri her kim okur ve 'l-mürselāt*

⁵ Dizede 9+9=18'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁶ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

*Kim okur sûre-i Hicri bulasın cennâtun tecri
Ki zây' olmaz anuñ ecri her kim okur ve 'n-nâzi 'ât*

*Ne ölümden büküle beli şehâdetlük vire dili'⁷
Kim okur sûre-i Fîli imân ile bula vefât*

*Neçün añmak pâdişâhu neçün itmek her gün âhu
Nice işlersin günâhu neçün itmezsın hasenât*

*'Arz-ı hisâba gelürsin terâzûya tartılursın
Andan nice kurtulursın zerrece gelse seyji 'ât*

*Rivâyet etdi 'Aîşe meşğül olasın bu işe
Bir zânîye bir fâhîşe Hâk katında ola mühmelât⁸*

*Bir kimse fitne yapısar toğrı yoldan şapısar⁹
Şüret-i meymün kopısar her kimde olsa bu şıfat*

*Bir kimse gıybet söyleye Tañrı aña gör neyleye
Evden eve koçulaya yeridür olsa derekât*

*Añlayasın sözi başdan hikmeti var yazdan kışdan
Fâriğ olasın bu işden ki def' ola kamu âfât*

*Gidenler kaçan geline iblîs dirler engeline
Bu dünyânuñ çengeline aşılışdur nice emvât*

*Bu dünyâ kalmaz bâkîye melek gelür hem fâkîye
Yıldırım gibi şakîye ellerine ola âlât*

*Kaçan bir kimse ölür cânı gevdesine gelür¹⁰
Öldüğün aşlıyla bilür geliser başına hâlât*

*Ne dibi var ne bucağ ne oğul var ne uşag¹¹
Ne örti var ne döşek olısar gâyet melâlet¹²*

[3a]

*Siyâset göre cânları sıkısar kabir anları
Beynamâza yılanları eyleyiserdür havâlât*

*Şadâkalar viren eller gelmeye başına hâller
Hâkka lâyıık olan kullar çekmeye anda nedâmet*

⁷ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁸ Dizede 8+9=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁹ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

¹⁰ Dizede 7+8=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

¹¹ Dizede 7+7=14'lü hece ölçüsü kullanılmıştır.

¹² Dizede 7+8=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Țutmayana bu da çok söz dergâhına urasın yüz
İbâdet kıl gece gündüz ger mü 'minîn ger mü 'minât

Emrini Țut itme minnet kimi farzdur kimi sünnet
Hağ kıl dimez nebî ümmet kılman señ şavm u şalât ¹³

Müsâfirden yüziin gülmez gülmiyenden vefâ gelmez
Aşlâ mâliñ helâl olmaz virmeyince hergiz zekât

Mâliñ zekâtın Țıkarsañ dâ'im Hağkı zikr eđerseñ
Müsâfire hoş bakarsañ saña Allâh vire cennât

Gece gündüz oduñ yanar nice yoğşul doyar kanar
Hızır Nebî bile konar ele girmez böyle hayrât

Cüdâ kalmaz et Țırnağdan maħrûm kalursuñ ırmağdan
Ki yegdür hacca gitmekden ki ğayretüñ yok ħabiât

Geçitsiz yeri boylama aña hışm ile söyleme
Müsâfiri redd eyleme ger olur ise ol küfrât

Müsâfire çekse miħnet bile gire biñ biñ rahmet
Yidür içür aña ni 'met bulasın yüce derecât

Katlan bunda zaħmete lâyıq olasın cennete ¹⁴
Hem dünyâda hem âhiretde çü gitmeyesin ħasret

Söyleyenüñ sözi hağdur özin işiteñ kalb şağdur
Şimdi anı eğer yokdur yâ nice bolsın berekât

Bir kimse bir ħâne gele Ța 'amını ħâzır bula
Resûlu 'llâh şefî'i ola kaçan kim 'araşât ¹⁵

'Arabzâde gider mazlûm imân ile ola merħûm
Şefâ 'atden kalma maħrûm peyğambere vir şalavât
Faşlu fi 's-se

[3b]

'İlim mi yegdür mâl mı yegdür eyleyelüm gel biħaş
Cümlesinden 'ilim yegdür naşib eyle yâ Müstağās

Neylerem sözi yalanı gerekmez baña kalanı
Benüm ile bu Ķur 'âmı yoldaş eyle yâ el-Ķiyās

¹³ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

¹⁴ Dizede 7+8=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

¹⁵ Dizede 9+6=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Sözlerüm saña lâyıkdur 'alimlerüñ sözi haqdur
Bundan artuğ tetric yokdur yâ erba'a yâhüd sâlis

Münker Nekîr gelür dirler kurtlar etini yir dirler
Yalnızcasına korlar ederler mâliñi mîrâs¹⁶

Senüñ mişlüñ hemân oyuk saña issi mi yok¹⁷
Ger ne deñlü yaşar isen çünki menzilüñ cüdâs

Hayır ihsân eyle işkâl olur ise zerre mişkâl
Okuna defter-i a 'mâl kaçan ola yevmü 'l-bi 'âs

Hağ işine hîle katmak dimedigi yola gitmek
Evinüzden eksik itmek ne ni 'met kavm ile 'adâs

Bir kimse virse emânet sen aña itme hıyânet
Bitürür dürlü nebâtât yağarsa yêrlere ğabâs

Bir kimse dirse Muhammed tamuda qalmaz mü 'ebbed
Meyyite olun muqayyed tâ olmadın teni rümâs

Saña Allâh neler vire cânın maqşûdına ire
Tedârik kıl aña göre kışa kânuğ ola 'abâs

Ġazâya gidicek yolda kılınç tutasın elde
Yüz çevirme ol maħalde saña düşmân ola azĝâs

Kaçan mescide yürürsen varup dîvâna turursañ
Her ne elüñle virürseñ âhîretde ola hîrâs

Bir gün ola olam hasta şanasın cânım kafesde
Dileriz âhîr nefesde kaşd itmese iblîs habâs

'Arabzâde bu zilletde dâhî gönli ol lezzetde
İlâhî bize cennetde hürîler eyle cebâs

Faşlu fi 'l-cim

[4a]

Meyl virme [sen] bu fenâya cevâhir sözlerlerimden şaç
Yağın olma bî-fânîye irak ol sen yanından kaç

Mezârî ola anuñ nür ola kendi anda huzûr
Her kim okur sûre-i Tûr her kim okur sûre-i Hac

Kimi A 'râb kimi Fersi hocasından alur dersi
Kim okur âyete 'l-kürsî zebânîler alamaz bâc

¹⁶ Dizede 7+8=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

¹⁷ Dizede 8+5=13'lü hece ölçüsü kullanılmıştır.

Saňa diriz behey cāhil 'inād olup olma baħil
Ne gezersin böyle ğāfil bu ğafletden gözüñi aç

'Aceb benüm hālīm n'ola gözüüm toprağ ile tola
Her kim şāhib-maraż ola aña aşlā olmaz harāc

Ufağımı irisini beyān itdüm birisini
Her kim oruç tıtdı bunda kezā issi günlerde aç

Bilürsüñ olısar seniñ şamā' oruç uyar cāniñ
Zebāniler yarım aniñ ura başlarına ağaç

İşitdün ezān āvāzı çün bilürsün kışı yazı
Şol vaķitdür kuşluk namāzı sükūtu çıka ceğāc

Ne buyurdu diñle Hudā hiç itmiyem aña cezā
Her kim etse nefse ğazā aña hūrī edem izvāc

Hak diye ğāziler kanı şehidleriñ akar kanı
Tā Firdevse koyam anı kaçan cāni etse 'ürāc

Belürse bir yerde uğru saña kār kalmaya uğru
Tañrıya sevgülü toğru sakın olmayasın ağvāc

Kaçan gelse zamān āhir hep bozılısar münābir
Ki begleri ola cābir musallāṭ eyleye efvāc

Sevinme 'ömriñ çağına sevinme dünyā bāğına
Girenler iblīs ağına tuṭılısar şanki turaç

İblīs bir yana yıkılmaz añunla başa çıkılmaz
Felekiñ yayı çekilmez isterse kim ola Hallāc

[4b]

Kaħkaha ile kim güler utanmadın hācet diler
'Aceyle namāz kılar şanasın yem dadar decāc

'Ālimlere ihsān eyleñ gücün yetmez anı neyleñ
Mescidleri tavāf eyleñ nitekim ka'be-i hüccāc

Ṭuz ile etmek yiyenler yā nedür hālūñ diyenler
Baña du 'ā eyleyenler olmayalar halka muḥtāc

Ulu melekdür Cebrāil cānları alan 'Azrā'il
Şūri urınca İsrāfil düpdüz ola baħr-ı ücāc

'İşk mişālı baħr-ı 'ummān eger gedā eger sultān
Hak katında cümle yeksān isterse olsun sığirtmaç

Ḳala bunda dürlü ḥarîr ḳara yêrde tenüñ erir
Çıkırsarsın 'ale's-serîr ḳor gidersin taht ile tâc

Delî gönül bu sitemde 'ışkımuñ kânı sinemde
Kimin yaḳar cehennemde kimisini êder iḥrâc

Güneş toḡarsa ṭolunur bugün yakında bulunur
Namâz her yêrde ḳılunur eger deryâ eger ḳıraç

Ṭonanmış cennet ḥürîsi mü 'minlere her birisi
Derindür ḡayyâ kuyusu ne bileyim kaç ḳulaç¹⁸

Kâfirler îmâna gelmez münâfıklar yüze gülmez
Ecel gelse kimse bilmez bulunmaz hem aña 'ilâc

Ḥaṭâ issi işlemeyen daḡı 'ışkı boylamayan
Anı nice söylemeyen tâ deryâdan gelür emvâc

Da 'vet êtdi anı Mennân çıkup 'arşa idüp cevân
Tâ gökleri idüp seyrân getürdi Cebrâ'il mi 'râc

'Arabzâde cân fidâya şükürler olsun Ḥudâya
Şefâ'at eyler gedâya ol ḥabîb ki ulu sirâc

Faşlu fi'l-ḥa

Bir gün bundan ḳılam sefer açarum yüce cenâḥ
Kimse bulmaz bundan zafer idün a'mâlinuz işlâḥ

[5a]

Beyân êdem saña bedri odur eyüleriñ şadı
Kim oḳur sûre-i Ḳadri ki şâd ola ḳamu ervâḥ

Bu deryâda olam ḡavvâş ki ḥarâma olma ḥarrâş
Kim oḳur sûre-i İhlâs ki odur cennete miftâḥ

Kim oḳur sûre-i Keşer saḡına virile defter
Yâḥûd oḳur huve'l-ebter sevâbın bulasın mübâḥ

Düşerse ḳalbine ilhâm olısar yaraña melhem
Kim oḳur sûre-i el-Ḥac kim ola aña fettâḥ¹⁹

Lâzım olan iz'ân imiş işlediḡi 'işyân imiş
Şefî' olan Ḳur'ân imiş oḳu anı aḡşam şabâḥ

'Âşıklar 'ışkı boylasa her kim ki küfür söylese
İmâna kim sebt eylese bozulur andan nikâḥ²⁰

¹⁸ Dizede 8+7=15'lü hece ölçüsü kullanılmıştır.

¹⁹ Dizede 8+7=15'lü hece ölçüsü kullanılmıştır.

²⁰ Dizede 8+7=15'lü hece ölçüsü kullanılmıştır.

Hakkuñ emrin bitürsiñ eksükini cümle yetürsin
Üç kerre tekbîr getürsin kurbânı kim êder izbâh

Ağ ola yüzüñ vuzû'dan halâş olasıñ gayğudan
Cânıñı uyar uyğudan ki ölmedin ol şalâh²¹

Söyleme sözi tekevül her işde eyle taħammül
Kaçan kim êtsen tebevül güneşe itme istiṭâh

Ķabir 'azâbını görmez zebânı eline vürmez
'Aybını yüzüne urmaz kim êtse tevbe-i nuşşâh

Yalvarara kul Allâhına yüzler ura dergâhına
Rücû 'ède günâhına itmiye kim ayruğ kabâh

Nice nice haṭâ kıldum çâresi tevbedür bildüm
Ma 'âniden süzüp geldüm cümlesinden budur eṣâh

Nice olağul hâlümüñ ilâhî señ tut elümüñ
Anda var nice yolumuz ki şonumuz eyle necâh

İdüñ Haḳka şâimleri hoş tutasıñ 'âlimleri
Tanrı sevmey zâlimleri eylemez 'âkıbet iflâh

Bârek mescid kapusını eylen Haḳka tapusını
Yarın cennet kapusını size feth eyleye fettâh
[5b]

Ķalka mü'min kubûrında kimi ola huñûrında
Zıll-ı 'arşda sürûrında olalar yüzleri emlâh

Ehl-i maḥşer kala hayrân ciğerleri ola biryân
Herkes yerden kopa 'uryân ne gömlek ola ne küläh

Havz-ı Keṣerden iğerler mü'mine hülle biğerler
Cümle şırâṭı geğerler kimi gamgîn kimi ifrâh

Kimi ağlar kimi gülmez cehennemde yanan olmaz
Kimi geğıtini bilmez meger ola ehl-i şalâh

Kimi cennet semerinde anuñ lezzet enârında
Havz-ı Keṣer kenârında yıldızlar sağışı aḳdâh

Hem olmaz yaz kışları Haḳkuñ hikmetince işleri
Yaratmışdur şol yemişleri kimi hurma kimi tüffâh

Hüriler idiser ihsân gönüller olısar şādân
Yanıncâ şalınur ğilmân itmiyelüm nice meddâh

²¹ Dizede 8+7=15'lü hece ölçüsü kullanılmıştır.

Kim ola 'ilimle matlûb aña cennet ola manşûb
Naşib ola havrâ-i hûb kâfire kim çaldı silâh

Melûl oldı gönül kevşer serine geldi 'ışkı eser
Birisini virse yeter olalum yolına seyyâh

'İşk elinden eylerem âh eylemişem bî-had günâh
İy rahmeti çok pâdişâh tütalum biz dağı şamâh

Yaratdı bunca ğilmâni âdemüñ sevinür cânı
Naşib eyle görem anı akısar her yaña ebtâh

'Arabzâde sözi şağlar şıdkını mevlâya bağlar
Günâhların añup ağlar bulunmaz derdine cerrâh

Faşlu fi'l-hı

Eger dinlerseñ naşihat bu sözüme sen tüt kulağ
Mecâz degildür hakikat tur yanumda gitme irah

Sen bu dünyâyı ne dirsın borcuñı kaçan ödersin
Kendin dünyâdan gidersin malıñ ederler iki şâh
[6a]

Gündüzüñ seçilür geçeden cânuñ uyar erkenceden²²
Kurtulmazsın işkenceden ki virsen altun sürrâh²³

Gözün cenâbetden görmez kitâb kaolince el virmez
Anuñ altına şu girmez kesmeyince ayaktan nâh

Dinlesin 'ârif olanlar hayrâtda kaldı bilenler
Gıtdiler buña gelenler ne ata kaldı ne âh²⁴

Baña du 'â idüñ ihsân size rahmet êde Deyyân
Sözümde var mudur noksân istersenüz eylen tennâh

Nazm ile urdum bünyâdın bu sözleriñ ala dâdın
İşit Muhammedüñ adın şalavât vir ilhâh²⁵

İşrâfil gör neler işler kıyâmet işine başlar
Atılsar tağ u taşlar idicek şürni infâh

Lâyık görmen sihirleri tañrı sevmes habîrleri
Zebâniler kâfirleri cehenneme êde endâh

²² Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

²³ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

²⁴ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

²⁵ Dizede 8+6=14'lü hece ölçüsü kullanılmıştır.

Çok olursa yazuklarıñ melâike tanıklarıñ
Zebâniler fâsıkların başlarına uralar lâh

Altın çamur üstüñ tamlâ zebâniler eder hamle
Od içinde ola cümle olalar tenleri suhâh

Kime lâyıkh ola cennet kime olmaya anda miñnet ²⁶
Kudretinden pişe ni 'met ki olmaya anda maṭbah

Diler hürî ğilmânları naşib it bize anları
Şöyle nâzîkdür tenleri keminiñde görünüñr mâh

'Arabzâde olup nâçâr rahmeti çok ğanî Ğaffâr
Habibiñle olalum câr tatalum yanında turâh

Faşlu fi 'd-dal

Beyân edem size añı neler söyler görüñ üstâd
Kamu 'âlem perîşânı ki derdümden edem feryâd

Zulm kapladı sağı şolı kimi beydür kimi yohsul
Kanı ni 'met kanı maḥşül kim okunmaz oldu evrâd
[6b]

Bugün fakîre kim bakdı kaḥtlık bağrını yakdı ²⁷
Kıymeti üç yüze çıkdı ne 'acâ'ib oldu kesâd

Kimi ihsân eder komaz kimi hâcetine irmez
Haḫ te 'âlâ anı sevmez her kim ola ehl-i fesâd

Kimi bey 'êtdiler efrâş kimi bakır kimi kumaş
Bu kaḥtlık ey karındaş ne mürsel gördi ne zühhâd ²⁸

Bir yanadan zulüm insân başiret bağladı şeytân
Kimisi terk êtdi evṭân kaçan olsa gerek bünyâd

Kimisi bezdi mālından Haḫ şaklaya melâlinden
Kimi kaçdı 'iyâlinden zelil oldu nice evlâd

Bu zulüm halkı şaşırđı her birin tağa düşürđi
Kaḥtlık bağrını pişirdi za 'ıf êtdi kimi ecsâd

Kimi vesvese kimi buhtân kalmısam ben buña hayrân ²⁹
Fakîr ağniyâ oldu yeksân vilâyetler oldu berbâd ³⁰

²⁶ Dizede 8+9=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

²⁷ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

²⁸ Dizede 7+8=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

²⁹ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

³⁰ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Terk êtdiler hayâ hilmî ne bilsinler 'âlim 'ilmi
Bunlaruñ êtdiği zulmı ne Fir'avn êtdi ne Şeddâd

Bir yêrde uğrı belürse bir dağı bunda gelürse
Her kim ki zâlim olursa yâ ilâhî itme imdâd

Ki anuñ yokdur hikmeti mü'mine virür cenneti
Añlara Haqquñ la'neti zâlîme olmaz i'tikâd

Kimi açdur işe varmaz kimi 'aqlın başa dermez
Hikmetine 'akıl irmez gel bu söze itme 'inâd

'Arabzâde saña n'oldı bu 'âlem zulm ile taldı
Nice insân helâk oldı olalum emrine münkâd

Faşlu fi'z-zel

Söze başlayalum tekrâr ola cânuñ beğâyet şâz
Aña ta'zîm eyle ey yâr saña ta'lîm êder üstâz

Benüm sözlerümi nice oku anı gündüz gèce
Ata gibidür hoca ki oğul gibidür telîmâz
[7a]

'Âlime kim êde ihsân anuñ ile kopa ey cân
Ölünce cân vîre âsân râhatdan olalar şâz³¹

Haq işine uşanmaya az söz söyleye hîç tınmaya³²
Kim abdeste üşenmeye 'ibâdetden olalar şâz

Bir kimse gezer düşününe yâ ne hâl gelür başına
Hîle katmaya işine emânetden olalar şâz

Haqquñ ni'metin yiyenlerdür hil'atin giyenler
Gelüp imâna uyanlar cemâ'atdan olalar şâz

İşte budur benüm hâlüm edebî hîfz êde 'âlim
Ki begler olmaya zâlim 'adâletden olalar şâz

Bir kimse kim kâfir ola soñucı imâna gele
Haq katında makbûl ola 'inânetden olalar şâz

Ki her kim mescidden çıkar añı tamu nice yakar
Misâfire hoşça bakar gâyetden kim olalar şâz

Yâdigârüm ola bu da âhir imân ile gide
Her kim Allâhu zîkr êde tilâvetden olalar şâz

³¹ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

³² Dizede 8+9=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Yarın Muhammedi göre şancağı dibinde tura
Aña kim şalavât vire şefâ'atdan olalar şâz

'Arabzâde geldi söze 'ışkuñ deryâsını yüze
Ni' metiñden yidür bize ziyâfetden olalar şâz

Faşlu fi'r-re

Harâb ola bir gün cesed kıyâmetde ola ma'mûr
La'm iblîs eder hased kim âbdeste ola ihfâr

Eyler iseñ aña heves olmayasın anda 'abeş
Kim oğur sûre-i 'Abes kim oğur sûre-i İnfiţâr³³
[7b]

İdüñ a'mâlûñuz işlâh olısar yüz gün melâh
Şâlih kullarıçün Fettâh yaratmışdur nice esmâr

Eyleme kimseye bühtân yetim olanlara ihsân
Buyurmuşdur namâz erkân dâ'im kullarını şınar

Hâk te'âlâ vire hürî gönlümüz ola sürûri
Kim cennetde göre nûri kimi cehennemde yanar

Korkar Hâkdan insi berri ecelde gelse ileri
Ne gider bir sâ'at girü ne bir sâ'at eyler karâr

Ger olursa sîm ile zer anuñ dağı zekâtı var
Temessük ile ekerseñ bâğ vîresin onda a'sâr

Dilersen mürüvvet itmeye saña 'ukûbet irmeye³⁴
İflâh olmayasın 'âkıbet hîle katmayasın zinhâr³⁵

Müstakîm yoldan şaparsın fâhişe 'avrat öpersin
Şûret-i hînzîr koparsın şakın yimeyesin esrâr

Müsâfir göndüre Ğanî anuñ da sevine cânı
Redd itmemedür sen anı kapuya gelse bir cerrâr

Günâhlaruñ eyledüñ bol neçün olmañ aña melûl
Yâ teobe kıl ola maqbûl ki boşâ çıkmaya mişvâr

Terk it dünyânuñ sevdâsın nice çekersin ğavğâsın
Kim vîrse akçe faydâsın yine kendiye ola zârâr³⁶

³³ Dizede 8+9=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

³⁴ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

³⁵ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

³⁶ Dizede 8+9=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Bu sözden hisse alalım biz dağı şâlih olalım
Günâha tevbe kılalım olmaya hâlimiz düşvâr

Tâ ezelden budur tađdîm gâhî nûn okunur gâh mîm
Âbdest namâz eyle ta'îm eger oğlan eger nigâr

Şükür eyle var hâline yâ ođluña 'iyâliñe
Yâ zarar gelse mâlma muşibete eyle eşbâr

Qur`anda gördüm birini nazma urdum her birini
Şabr edenüñ ecrini zâyi' eylemem didi Ğaffâr

Korķu birağ özümüze urma 'aybı yüzümüze
Bu dünyâyı gözümüze kibir itme eyle aşğar
[8a]

Maĥbûbe hürî kızları şankim kamerdür yüzleri
Hele işit bu sözleri gör ne yere kodum esâs

Neylersin bunca ziyneti göresin anda cenneti
Gel yidir bunda ni'meti şaķın olmayasın bekâs

'Aklıñ başıña dîresin anda maķşûda iresin
Yerĥamke cevâb vîresin kaķan kimse êde 'ükâs

'Âlimler sözine uymaz va'de gelmeyince duymaz
Bizi toğrı yola koymaz biri İblîs biri Ğannâs

Kim ki düşer 'ışķ özine ne uyķu geliür gözine
Olmayan İblîs sözine geyiserdür anda libâs

Yanar 'ışķum çırâğ eyle yüzümüz anda ađ eyle
Anı bizden ırağ eyle itmeye ħalbüme vesvâs

Lâzım olan şavm u şalât bize âĥîr geliür memât
Nüş edenler âb u ĥayât biri Ğızır biri İlyâs

Cenâbet hâlini şorma ki anı bađrıña şarma
O hâlde 'avrata varma gitmeyince ĥayz u nifâs

İşde budur toğrı sebül muşmul olmazsın anı bil
Biri ĥinzır birisi fil bu ikisi 'ayn u nuĥâs

Mescide itme ziyâret o hâlde okuma âyet
Cenâbetden şaķın ĝâyet itme sen aña heves³⁷

Saña yine edem ĥaber bir birine itmez nazar
Herkes günâhından bezer ne altun ola ne nuĥâs

³⁷ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

*Kimi cehenneme düşer kimi yanar kimi bişer
Bedenleri şöyle şişer ki yarılısar taş u taş*

*Bu şfatda ehl-i saķar bedenleri çirkin koķar
Od yerinden yalın çıkar giydikleri katrān belās*

*Bu şfatda ehl-i cennet ne guşşā ola ne miḥnet
Yidükleri ola ni`met geydükleri ḥarīr atlas*

*Mü`minlere ḥūrī kıızı andan mahrūm itme bizi
Tefsīr içinde bu sözi buyurmuşdur İbni `Abbās
[8b]*

*Cennetiñ büstānı baēı sündüsden ola yapraēı
Ki miskden ola topraēı ki altundan ola mihrās*

*Nice söylemesin diller bahçesinde ola güller
Dā`im eser güzel yeller olmaya anda ṭalās³⁸*

*Kimi ağlar kimi ölür mü`minlere anda n`olur
Herkes etdiğini bulur kaçan ola yeṣme`l-viṭās*

*Dā`im namāzını kılan söylemesin aşlā yalan
Yiyüp iķer mü`min olan ola altun gümüşden taş*

*Bir eve gelse müsāfir veya ḥūd ola mücāvīr
Her kim ṭā`ām etse ḥāzır Ḥaķ katında ola ol ḥās³⁹*

*Çekmeyesin sonra firāķ añā göre eyle yarak
Bindikleri ola Burāķ ne ḥimār ola ne firās*

*Gör ne yere kırdum temel añā göre eyle `amel
Bir gün eser bād-ı ecel ne ayak kıala ne re`s⁴⁰*

*Söyledüm anı serāser nazmı nazmına berāber
İşit bu sözi birāder kıulaēın olmaya aḥrās*

*Yer ile gök ola kıā`im neçün olmayasın şā`im
Şalavāt vir añā dā`im şeft`ola o ḥayru`n-nās*

*Muḥammeddür benüim adum ḥubbu`l-vaṭāndur irādum
Du`ādur sizden murādum hiç kıalmaya göñlümde yas*

³⁸ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

³⁹ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁴⁰ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Faşlu fi 'ş-şe

Bu kez neler diyem saña dinle imdi ey karındaş
Gidisersin Hâkdan yaña akit gözünden acı yaş

Bilürmisin saña n'ola gözüñ toprağ ile dola
Günâhlaruñ bunda kala hayrât ile Hâkka ulaş

İblis ola senin uğruñ tã yüzünde ola ağırñ
Ey birâder seniñ bağıruñ olmadıysa bir katı taş

Şadaka vir sağ elinden anı şaklağıl solundan
Küfür çıkmasın dilinden olmayasın ehl-i fahhâş
[9a]

Hâk işine irmek gerek beynamâzı komak gerek
'Âlimleri sevmek gerek birbiriyle ola şarmaş

Tañrımñ ihsân itdügi ayak menzile yitdügi
Yitmez mi eliñ tutduğı ne devletdür göz ile kaş

Ehl-i cehennem yanar tırılmaz aña benüm 'aqlum irmez ⁴¹
Gözleri var amma görmez kulakları ola eñrâş

Gözleyegör turağıñı yakınıñdan ırağıñı
Haftada kes tırnağıñı başı da hem eyle tırâş

Hem geyiser hulle tonlar gâyet güzel ola bunlar
Yidikleri güzel hünlar kesdikleri atlas kumâş

Diyem saña sürmelerini görsem şehlâ gözlerini ⁴²
Yarın hürî kızlarını mü 'minlere vire baş baş

Hâcet yolına varmazlar tamu ehlini şormazlar
Aşlâ ölümi görmezler kalalar otuz üçer yaş

Şimdi seniñ gönliñ nide Hâkkuñ buyruğına gide
Şâllah bize naşib êde gelin olmayalım kalyâş

'Arabzâde söyler varı budur anuñ yâdigârı
Muhammedi görsem bâri otursam yanında bağdaş

Faşlu fi 'ş-şad

Te'lif itdüim bu destânı tã işidsin şehr-i beyâş
Şabr êdesin gülistân-ı Hâk yolına ayagı baş

Düşmesen anuñ izine ne perde tutar yüzine
Uymağıl 'avrat sözine ki anlaruñ 'aqlı naqâş

⁴¹ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁴² Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Destān değil bir kitābdır nazma urmađ çok hisābdur
Her kılna biñ sevābdur bıyığa kim ıtıtsa mağas

Buyurdı Ebū Hanife degildür sözi laııfe
Her kim ki olsa ħalife aña kimse olmaya ‘aş
[9b]

Söyleyelim azı çokdan bir şey ħāşıl olmaz yokdan
Dileğimiz budur çokdan ‘azābından ede ħalāş

Mü`min olan sa‘adetde münāfıklar şekāvetde
Ĥarām yiyen kıyāmetde kopısar şüret-i ħannās

Bu ħarāmı yimeyesin işitmediüm dimeyesin
Bevli cebel kımayasın tenekede yāĥūd kamās

Giderseñ doğrı tarikat edersen muĥkem şer‘at
Eger ıtıarsan naşihat Ĥađ katında olasın ħāş

Ne bilsin ādem oğlanı öğrene edeb erkānı
Taşraya çıkarma anı ki başında koma ‘ukāş

Düşmişleri kim kıldıra ağlayanı kim güldüre
Bir kimse ādem öldüre edeler yerine kışās

Beyān itdüm toğrı yoldan gelür belki kader elden
Meyil virme cânı dilden kaçan kim kıurasın vakĥā

Abdest namāzuñ işidür anı kılan ne kişidür
Çalđu şeytān işidür ıtut sözüme olma nüĥāş⁴³

‘Arabzādeye ne dirler ħatırcıđını güderler
Bu ‘ilme ĥikmet dirler bilmez anı degme eşĥāş⁴⁴

Cümle ümmet-i Muĥammed ki rahmet eyleye feyyāz
Ĥĥir imānla gide ki müriüvet eyleye feyyāz

Oğuyalum kitābından mahrüm itme sevābından
Bizi kabir ‘azābından selāmet eyleye feyyāz

Unudula ad u sanum imān yoldaş ola yanum
‘Arşuñ gölgesinde cânum irāĥat eyleye feyyāz

Gördüñ bunda gelenleri sonra toprak olanları
Ma‘şüm iken ölenleri şefā‘at eyleye feyyāz

⁴³ Dizede 7+8=15’li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁴⁴ Dizede 7+8=15’li hece ölçüsü kullanılmıştır.

[10a]

Gevedem ayrılır cân ile naşb eyle şağ yan ile
Defterimiz âsân eyle kırâât eyleye feyyâz

Böyle dünyânuñ hâli kor gidersin bu nice mâli
Dilerüz kim doğru yolu delâlet eyleye feyyâz

Kodum gitdüm bunu size lutf idüp eksikin yaza
Hürî kızlarını bize işâret eyleye feyyâz

Ki cennet ehli zevkünde su akarlar hem tahtında
Dilerüz ölüm vaktinde şehâdet eyleye feyyâz

Benüm ile gidebile imân yoldaşumuz ola
Günâhumuz bunda kala tahâret eyleye feyyâz

Ol Muhammede irince cânum sevinür görünce
Livâü'l-hamda varınca ki 'izzet eyleye feyyâz

Yürütdi çün felekleri çok diledüm dilekleri
Yarın bize melekleri ki şöhet eyleye feyyâz

'Arabzâde turâbını yapıdı gönül harâbını
Baña 'ışkuñ şarâbını ki şerbet eyleye feyyâz

Faşlu fi 't-tı

Sözümde var mudur nokşan lutf idüp yazalar hattât
Cenâb-ı Allâh ede ihsân belki yağı edem hallât⁴⁵

Dünyâda mâli kalursa şâlih kişiler gelürse
Kaçan bir kimse ölürse temâm üç yüz ola iskât

Yine geldi 'ışk-ı eser söyleyem anı serâser
Hiç yaratmamış berâber kimi uzun kimi evsât

Yaratdı bunca maşnû 'at Hakkuñ elinde külliyât
Her birisi bir mahlûkât kimi Cühûd kimi kıbtât

Hayır için vire habbe olısar başma kubbe
Yetme kim vire cübbe miskîne kim vire hunnât

[10b]

'İşî gâyet de fakîrdi 'adular anı kakardı
Allâha tesbîh okurdi ki şaçdıqça her bir hayyât

Düşdün ise zilletlere şabr edegör mihnetlere
Şükür eyle ni 'metlere isterse kim olsun laţâf

⁴⁵ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

*Bu dünyāya neler geldi ya geldiyse neler buldı
Namāz cümleye farz oldu isterse kim olsun şakat*

*Kişi azarsa yolundan ne kimse bilür hālinden
Ölünce cümle mālından sağlığında vire kırāt*

*Tut sözümi itme 'inād kim yıkarsın dīni 'imād
Bunlara itme i 'tikād biri falcı biri g'allāt*

*Yetmez mi Kur'an delālet fāsıka itmez hidāyet
Ki Şeytān şād olur gāyet biri zurna biri g'ayyāt*

*Kim eðerse 'ibādetler hāzır ola cemā'atler
Mü'ezzinler imāmetler geçiserdür 'ale'ş-şırāt*

*'Arabzāde söyler anı ki 'ışkından yanar cānu
Āhir vakitde şeytānı yā ilāhī eyle irāt*

Faşlu fi'z-zı

*'ışkum kaynayup geldi cūşa yine virdi eser Hıffāz⁴⁶
Her kim ki beynamāz oldu ki rahmetden keser Hıffāz*

*Hakka lāyık 'amel etti şanasın uçmağı ötdi
Ramazānda oruç tutdı anı gāyet sever Hıffāz*

*Gecelerde çeker miñnet naşib ola aña cennet
Kim bu aya eðer hürmet keremler idiser Hıffāz*

*Bilürsin dañı n'oldı itdüğini herkes buldı⁴⁷
Her kim ki tevbesiz geldi kapusından kovar Hıffāz*

*Kişi 'ışk ile çağlasa özüni Hakka bağlasa
Günāhıñ anup ağlasa gözi yaşın siler Hıffāz
[11a]*

*Günāhı sür başından kalma āhret işinden⁴⁸
Yerüñ gözleri yaşından ki akıdır şular Hıffāz*

*Terk itmegil şalātını bula ondan necātını
Her kim virmez zekātını ki alnına başar Hıffāz*

*Her kim 'ābid olursa ziyān olanı bilürse⁴⁹
Her kim hā'in olursa ayağını çalar Hıffāz⁵⁰*

⁴⁶ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁴⁷ Dizede 7+8=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁴⁸ Dizede 7+8=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁴⁹ Dizede 7+8=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁵⁰ Dizede 7+8=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Hâlıkumdur benüm Allâh şeriki yok anuñ bi 'llâh
Arzūmanum o beytu 'llâh aña nazâr eder Hıffâz

Âdem oğlanınuñ işi ihmal eder kılmaz beşi
Ne deñlü çok yaşar kişi kara yere serer Hıffâz

Kimi sâlih kabir şıkmaz kimin tamu odı yakmaz
Kuluñ a 'mâlına bakmaz anuñ kâlin arar Hıffâz

Kimi kâfir kimi sünnî kimi dînsiz kimi dîni
Kimi melek kimi cinnî yaratmışdur beşer Hıffâz

Bu 'âşıkunñ sözi haqdur şimdi bunu diñler yokdur
'İşk elinden derdüm çokdur yine derdüm deşer Hıffâz

'Arabzâde 'ışkı boyla kâdir oldukça eylük eyle⁵¹
Bu sözleri turma söyle saña itmez zarar Hıffâz

Faşlu fi 'l- 'ayın

Yine bir söz söyleyeliim eger ederseñ istimâ '
Hayır du 'â eyleyeliim eger itmezseñ ictimâ '

Şararup beniziñ şolsa gözleriñ yaş ile talsa
'Azrâ 'il kapuya gelse edemezsin anı mennâ '

İşleriñ şerr u şür ola ki andan saña tür ola
Yatduğı yerler nür ola mescide kim yakdı şema '

Bu kez saña diyem añı viren Allâh alur cânı
Bilür misin dünyâ fânî âhîret için eyle yara '⁵²

Bak şu dünyânuñ hâline gelenler gitdi yolına
Dağı kimseniñ mâlına şakın itmeyesin tama '
[11b]

Çocarsa gider seyvi 'ât gıslına döker kaçarât
Viriserdür yüz hasenât iki helâl olsa cimâ '

Arayup müşkilin bulmaz ancılayın kişi gülmez
Anuñ orucı kabûl olmaz ki vire fitre nişf şâ '

'İbâdet kıl geceler eger câhil eger hocalar
Eger yigit eger kocalar Haq yolında olun şücâ '⁵³

Kiminiñ mâli var elde kiminiñ yok durur yolda
'Avratlar da işbu hâlde hem tutmaz yüzine burka '

⁵¹ Dizede 8+9=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁵² Dizede 8+9=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁵³ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Dime mālāya 'nleri añladıñ mı ma 'nleri
Beşikdeki şabileri cenābetle itme irzā'

Harām mālı yere dökme ne hācetdür emek çekmek
Niçün vırmeñ yarım etmek kapuya gelse hem bir cā'

Dañı beni diñle ey cān başına bürünme yorğan
Senüñ zikrüñ ola Kur'an ki tesbîhin ola esbā'

Dünyā eşğālma talmā namāzı sehvo ile kılma
Ki ölümünden gāfil olma gitmesin kalbinden huşşā'

'Arabzāde eder cüşü ökülmez bağırunıñ başı
'Aşilerüñ gözi yaşı günāhuna ola şifā'

Faşlu fi'l- 'gayın

'Işk lezzet vürür cānuma nice gelem andan ferāğ
Ki luţf eyle gel yanuma tut bu söze tur gitme ırağ⁵⁴

Binerisin ağaç ata giderisin öte ota
Ki ya 'nī haram 'avrata şaķın sarmayasın kucağ

Bu söz hātırına deger 'ināyet ede Allāh meger⁵⁵
Tevbe itmez iseñ eger cehennemdür şana ocağ

Kişiler buña gelenler ki 'ibret alsuñ kalanlar
Beglere gammāz olanlar aşılısardur baş aşağ

Ceyhün olup akar gözüüm 'ışk elinden yanar özüüm
'Ariflere benüüm sözüüm bilmez anı oğlan uşağ

[12a]

Bu söze itme 'inādı 'adūlardan alur dadı
Bir kuyu var gayyā adı ne dibi var ne bucağ

Ki gönülde tutma gümān ecel gelür vırmez amān
Mü'minler kalkduğı zamān hem kopısar yüzleri ağ

Zebānı gider illere halkı cem' eder bir yere
'Alimlere şālihler getüreler hulle burāğ

Bu dünyāya geldüñ ise Allāhı bir bildüñ ise
Dün namāzı kılduñ ise olsar kabriñde çerāğ

Ki ölümünden gāfil insān işde aña derler hayvān
Yeter bunca şaña ihsān gelüñ eyleyelüm yarağ

⁵⁴ Dizede 8+9=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁵⁵ Dizede 8+9=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Yetim olanları kovan günâh işlemege iven
Şu'na beñzer dünyâ seven ki cîfeye üşer kelâğ

Bir sâlih 'amel itmezsın didigi yola gitmezsın
Neçün emrin tutmazsın Allâha şükür her yerin şağ

'Arabzâdenüñ hâline cânın virmiş hağ yolına
Bu destânı Şâm iline eyleye tâ ki iblâğ⁵⁶

Faşlu fi'l-fe

Yine başlayalum söze ko işitsün anı etrâf
Kulak tutuñ hele bize kanı bu cevhere şarrâf

Ne mahşerde kala hayrân hem ölüimde ola sekrân
Kim okur sûre-i 'Imrân kim okur sûre-i A'raf

Gitdi hürrem geldi gam gam elâ gözüm oldı nem nem
Kim okur sûre-i Meryem kim okur sûre-i Ahkâf

Kim okur sûre-i Duhân bulısar derdine dermân
Kim okur sûre-i Rahmân Kim okur sûre-i Şaffât

Gerçek bilür misin hayâtı anar mısın sen memâti⁵⁷
Yazar cennetiñ berâti her kim okur nûn ile kâf
[12b]

Bir yılan var adı Kureyş anı incitme huneyş⁵⁸
Kim okur sûre-i Kureyş yâhûd okur li ilâf⁵⁹

Şâkımasın hıyânetden kurtulasın cenâbetden
Hiç ayrılma cemâ'atden mescidlerde eyle 'ukâf

Kişi itdüğini bulsun gözleri yaş ile tolsun
Aña cennet harâm olsun koñşuya kim êde isrâf

Bu gâfletden uyar cânı gâzâlarda akıt kanı
'Ale'l-'arşa aşar anı kâfire kim çaldı esyâk

Kulum tiz tevbeye gelsün günahsız giderse bilsün
Muhammed şâfi'i olsun aña cennet êdem ilâf

Düne namâzı çekdi miñnet gecelerde êde minnet⁶⁰
Muştulukdur aña cennet ki yokdur va'deye hilâf

⁵⁶ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁵⁷ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁵⁸ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁵⁹ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁶⁰ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Ne eylerseñ anı eyle sözüñ toğrısını söyle
Allāh için düstluk eyle yāhūd eve gelse ezyāf

Nice ola benüm hālüm zelil etdi bizi zālīm
Biri mescid biri ‘ālim qarīb kaldı şimdi muşhāf

Hîç bilür misin n`olursun sen de itdügiñ bulursun
Âhretde mahrûm kalursun bâtil itmeyesün evkâf

Şakın itmeyesün ifsād hubbu `llāhı okut evlād
Cehennemde ola āzād ka`beyi kim etdiyse etvāf⁶¹

Hakkuñ yolına kim gitdi Kur`āna kim ta`zīm etdi
Evlādı her kim okutdı bulısar derdine şifāf

Evlādı vir Hāk yolına Tanrı zulm itmez kulına
Berāt virür şağ eline eyleye cânına kifāf

Issı günde ola perde şeft`ola kamu derde
Kur`ān okunduğı yèrde çutısardur melekler şaf

Kasd itmesün İblīs-i la`tn anuñ belāsından şakın
Ecel gelince yakın olmaz kimseye istişāf

Şapmayagör hāk yolından bezmeye Allāh kulından
Kimse kurtulmaz elinden isterse kim olsa hufāf

[13a]

Sözi söylerem tavına Kur`ān okuyan sevine
Destir girür evine kimseden itmez istinkāf

Bir kimse kim yüze gülse açlaruñ hālını bilse
Kapuya bir yetim gelse eylese andan iltikāf

Şakın harāma sevinme pişmān olana güvenme
Şā`irem diyü ögünme hîç yok yere urmağul lāf

Bināyı urdum temelden neçün hālisin `amelden
Kimse kurtulmaz ecelden eger ümmi eger a`rāf

Neçün `ālime uymazsın neçün cânıña kıymazsın
Dağı dünyāya doymazsın meger sende yokdur inşāf

Kimseden yok bize meded `azāb olur anda ebed
Menzilümüz ola merkad `azābumuz eyle hufāf

⁶¹ Dizede 8+9=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Oldı yürek pâre pâre yine Hağdan ola çâre
'Arabzâde bu bî-çâre kuluñdur gâyet de az 'âf

Faşlu fi 'l-kaf

Sañâ dirin ey karındaş gâfil olma eyle yarağ
Şakın kendüñ eyleme fâş bu işleri elden birağ

İşrâfil urmadın şûri göre cennetde kuşûri
Kim oğur sûre-i Nûri münâsibdür aña uçmağ

Her kim oğur Muţaffifin hem bozulmaya aşlâ dîn
Her kim oğur sûre-i Cin ne korğu ola ne kaçmağ

Delîl gerekdür şirâb yola ola kim inşâfa gele⁶²
Ben söyleyem anı hele siz varın eylen ittifâk

Dünyânuñ şonun duyasin yerli yerine koyasin
Benüm sözüme uyasın olmayasın ehl-i nifâk

[13b]

Virmeye yarın hisâbı görmeye dahı 'azâbı
Şol kadardur kim sevâbı kim oğur sûre-i Talâk

Gâh gülerin gâh ağların 'ışk ile gönül eglerin
Hele işid ne söylerin benden yaña sen tut kulağ

'Azrâ 'il alur cânını mecrûh eder her yanını
İblîs alur imâniñü ki olmaz o senden ırak

Şabır miskîn hayrâtında gelür âdem şüretinde
İmân yoğsa gayretinde ey diriğa el-firâk

Bir nazar eylesen yaña naşîhatum budur saña
Bir kadeh şu virür aña içen kâfir olur mutlak

Korkaruz meger insândan yüzüm karadur 'işyândan
Bizi şakla o şeytândan yâ Kerîm ü yâ Rezzâk⁶³

'İşkimuñ bendi boşanur namâz kılmayan üşenür
Ne tenler yerde döşenür neler şarmış kara toprak

Bu dünyâdan eyle hazer âhîretde cânuñ bezer
Aña Allâh eyler nazar 'âlîme kim virse infâk

Neylersin bu lu 'b u şazı Allâh eyleye niyâzı
Bilürsünüz bu namâzı ki farzdur yerine komak

⁶² Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁶³ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Zebānīnūñ işlerine odlar şaçar dışlerine
Beynamāzuñ başlarına urısarlar oddan çumağ

Kim hāfız-ı Kur`ān olan kim derdlere dermān olan
İsmā`ilden kurbān olan didiler kimi İshāk⁶⁴

Hilāf degil sözüüm bi`llāh naşīb ede inşāa`llāh
Arzūmānum o beytu`llāh örtüsü esved u tuvāk

Eger fakīr eger ğanī kopısar cümle yeksānı
Yalın ayak bu insānı ederler mahşerde esvāk

Gör İsrāfilüñ yèrini eline almış şūrunı
Ol Muḥammedüñ nūrını yaratdı cümleden esbak

Bizüm ğuşşamuz yiyiser añda ümmetüm diyiser
Yèrlü yèrine koyısar yeliserdür yalın ayak

[14a]

Diye şā`imlerüm kanda yisün ni`metleriüm bunda
Oruç tutup ıssı günde kuruduban dil ü damağ

Ki rahmāndur senüñ aduñ ki cānumda ola dāduñ
Yüzi şuyına Muḥammedüñ olayum rahmete iğrāk⁶⁵

Cümle maḥlūk deriliser şori hisāb şorılısar
Şırāt mīzān kurulısar elinde olısar şancağ

Kiminiñ hātırın yapar her gören alnını öper
Şancağı dibinde kopar ki gönüümüñ ola ağ pağ

Her kim du`ā eyler baña hışm itme yā rab añā
Şefi` ola yarın saña şalavāt vir añā ancak

Bir aduñ Aḥed ḥaqqıçün bir adun Şamed ḥaqqıçün
Dūstuñ Muḥammed ḥaqqıçün cehenneme eyle iḥrāk

`Arabzāde ḥālın dener bir gün ecel cāmın kanar
İşkuñ hevāsına yanar şoyunmasın dāim iḥrāk

Faşlu fi`l-kef

Şuña irdi benüm ḥālüm ben yaqamı eyleyem çāk
Kābristāna gider yolum oluruz biz `ākıbet ḥāk

Ol İbrāhim Ḥalīlu`llāh ol Muḥammed ḥabību`llāh
Buyurmuşdur resūlullāh sünnetimdür didi misvāk

64 Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

65 Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Kimi hâtır gönül yıkmaz gözi nâmahreme bakmaz
Kimi mü'min mescidden çıkmaz nitekim şudaki simâk ⁶⁶

Neler söyler diñle 'aşık dâhı olmayasın fâsık
Mescide girse mü'nâfık kuş kafesde olur gammâk

Yine bu 'ışkı gönül añlar ezel gelmiş bizden yegler ⁶⁷
Eger olmasaydı begler halk birbirin eder ihlâk

Gelmişdür nice evliyâ gelmişdür nice enbiyâ
Olmayaydı ger aġniyâ fakîrler olurdu helâk

Eger Kur'an gelmeyeydi anı kimse bilmeyeydi
Bu 'âlimler olmayaydı yolda kalaydı cehlâk ⁶⁸

[14b]

Ġâzî ġazâya gitmeyeydi kâfir işi bitmeyeydi ⁶⁹
Fakîr du'a itmeyeydi harâb olaydı eflak ⁷⁰

Ki düşümde böyle gördüm yazdum eliñüze virdüm
Ne güzelce nazma urdum sözümde var mıdur şikâk

Ger naşîb etse yaradan söylesem aġdan karadan
Ah ölüm gitmez aradan bulunmaz ecele tiryâk

Unutdura ad u şanın pençesiyle şıkar yanın
Sâ'at ile olur cânın amân virmez aña sehlâk

Bir çâre yokdur kaçma bakmaya Allâh şuçuña
Girince kabriüñ içine olısar ġâyet vehmnâk ⁷¹

Fânî ola yüce taġlar 'ibret alsun kalan şaġlar
Yalıñızca kalan aġlar olısar gözleri nemnâk

Ölüm varluġın bilürsin işini ihmâl kılursın
'Âkıbet böyle ölürsin aña göre it 'amelnâk

'Arabzâde kal burada kimi lu'b u tanburada
Kimi fısk u fücürada nice olsun kalbüñüz pâk

⁶⁶ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁶⁷ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁶⁸ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁶⁹ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁷⁰ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁷¹ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Faşlu fi'l-lām

'Ālimlerle eyle karār sakın olmayasın ichāl
zālimlerden eyle firār seni incitmeye Deccāl

Hoş tıtarasñ Hakküñ hükmin olmayasın velā tu`min
Kim okur süre-i mü`min kim okur süre-i enfāl

Anı incitmeye 'akreb aña cennet ola enşab
Kim okur süre-i Ferğab kim okur süre-i Zilzāl

Bu günleri sâ`atleri Hakk şaklaya āfetleri
İndirmiş şol āyetleri kimi kaşır kimi eṭvāl

'Aklını başıña derseñ ta`zīm ile selām vırseñ
'Ālimleri kaçan görseñ anlara eyle istikbāl

Kimsenüñ gıybetin dime şuçını guşşasın yime
Namāzı irteye koma şakın olma sen kehhāl ⁷²

[15a]

Ṭoğrı yoldan yanıldukça yaralaruñ oñıldukça
Günāhlaruñ añıldukça Allāha eyle 'arz u hāl

Gel fāriğ ol hevesātdan mahrūm olma şefā`atden
Ey karındaş 'ibādetden alıkoayan seni eşğāl

Gece gündüz kıl 'ibādet eyleye cānuñ irāḥat
Şonuci çekme nedāmet işine eyleme ihmāl

Şālihler mü`min dirler nedür bu söze birler ⁷³
'Abdest tokunduğı yerler ki nūr ola kamu eşkāl

'İbādet eyle ölünce gözüñ yaş ile tolunca
Va`demüz tamām olunca vırılmaz bir laḥza ihmāl

Neler geliserser neşe her kim harāma erneşe
Maḥşer yerine der neşe 'amel idiser Zü`l-celāl

Kimisine eyler 'ikāb a`mālına göre cevāb
Mü`minlere serir niķāb 'arz eyleye anda cemāl

Bugün cennet alan gelsün kāfire kılıç çalan gelsün ⁷⁴
Dün namāzı kılan gelsün nidālar eyleye dellāl

Mazlūmlar hakkın alısar her kişi hayrān kalısar
Şol zebāntler geliser merḥāmetden bilmez aḥvāl

⁷² Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁷³ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁷⁴ Dizede 8+9=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

*Hâşmuñ saña neyleyiser el ayak hep söyleyiser
Hakķını hak eyleyiser ger olursa zerre hilâl*

*Ayrık seni görmem diye cehenneme girmem diye
Hayrum saña virmem diye birbirinden kaçā helâl*

*Var git beni itme cünün yüregüme urma döğün
Vay nefsiim günüdür bugün ne oğul gerekdür ne māl*

*Bu dünyānuñ ötesine 'akıl irmez ötesine
Ma 'şümcuķlar atasma şunusardur āb-ı zülâl*

*Eger erkek eger dişi kılmak gerek bunda başı
Maħrüm kalur iki kişi biri müfsid biri iclâl*

*Muṭahhar ola necāsetden kurtulmazsın siyāsetden ⁷⁵
Her a 'zāñı cenābetden eylemezsen iğtisāl⁷⁶*

[15b]

*Şarrāfa gevher şatagör bî-hisāb [anı] ötegör
Nafîle oruç ṭutagör andan saña olmaz su 'âl*

*Ezāna eyle ikāmet 'ālîme itme 'adāvet
Kur 'anı eyle tilāvet şakın anı itme ibṭâl*

*Kapularuñ uçmağını hürîleriñ koçmağını
Aña vîre uçmağını kâfire kim êtdi kitâl*

*Bir 'ālîme eyle minnet var 'ışķ ile eyle hizmet
Hem aylara eyle hürmet ger muħarrem eger şevvâl*

*Söylerem anı yolundan kurtulam halkuñ dilinden
'Ācizem 'ışķuñ elinden ne kılayın vîrmez mecāl*

*Halk êtdi bunca 'ālemi hep Muħammedüñ tamāmu
Tîz şalāt ile selāmu rûħma eyle irsāl ⁷⁷*

*'Arabzāde ne disersün nāziük tenüñ dirisersün
Bundan āħîr gidisersün yok yere sen olma melâl*

Faşlu fi 'l-mîm

*Diñle neler diyem saña gör ne yere kırdum maķām
Şakın 'arz itme sen baña hem nefsiüne itme zulām*

⁷⁵ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁷⁶ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁷⁷ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Def' ola senden zulümāt ya 'nī sen itme kelimāt
Kim oğur sūre-i Baqarāt kim oğur sūre-i En 'ām ⁷⁸

Heves itme şurb u hamra yā hacca yā 'umre vara
Kim oğur sūre-i Zümer bozula kaşırta hıyām

Kim oğur sūre-i Vākı 'a kim andan olmaz kaç'e
Kim oğur sūre-i Cum 'a kim oğur sūre-i Eyyām

Dünyā fānī kalmaz bāķī kaķırsañ nefsuñe kaķı
Yāsın sūresini oğur eger şabah eger aħşam

Haķ için derdi kim çeke Yūsuf gibi şultān dike
Tebāreke 'smu rabbike zi 'l-celāli ve 'l-ikrām

Hoş tutalum anı ey cān iki nūr virdi bize Hannān ⁷⁹
Biri Qur 'ān māh ramazān leyālin kadri nehār bayram ⁸⁰

[16a]

Haķ nazar itmez ğāfile ne cennet virür baħīle
Kī 'izzet itme cāhile olursa şāhib-i aħşam

'Azrāil gelür cānuña yā irgörüür mi şānuña
İblīs gelür imānuna olursun daħı sersām

Evvēl olısar 'alāmet sonra kopısar kıyāmet
Mü 'mine eyler ziyāfet kāfire eyler intikām

Kim ki yokdur diye Hudā imānından olur cüdā
Kāfirlere eyler cezā ol 'azīzun zuntikām ⁸¹

Ki rahmet itmeye Vehhāb dınlerini kıla harāb
İçdüikleri ola şarāb şunısardur tolı cām ⁸²

Ger var ise sende imān eksik tutma ki sen mizān
Cehennemüñ adı Nīrān qorlar andan hāş u 'ām ⁸³

Doğrı tarīkden çıkma cānuñı odlara yakma ⁸⁴
Şehvet ile kimseye bakma eger 'avrat eger ğulām ⁸⁵

⁷⁸ Dizede 9+7=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁷⁹ Dizede 8+9=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁸⁰ Dizede 8+9=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁸¹ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁸² Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁸³ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁸⁴ Dizede 7+8=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁸⁵ Dizede 9+8=17'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Her kim bunda mazlûm ola imân ile merhûm ola
Âhiretde zaqqûm ola her kim yêrse zerre harâm

Sevinme bunda devlete donanma dürlü zeynete
İkisi girmez cennete biri bahîl biri fetâm

Belâlara şabr edesin ni 'metlere şükr edesin
Dâ'im Hâkı zıkr edesin ger kâ 'iden ve ger kıyâm

Kaçan görsen bir cenâze hâzır olasın namâza
Tazarru ' eyle niyâza eksikini eyle tamâm

Hâk bize neler virmişdür kısmetümüzi görmüşdür
Hemân ka 'beye varmışdur 'âlîme kim vîrse ta 'âm

Ne buyurdu diñle celâl aşlâ yokdur buña mişâl
Ben cennete edem idhâl kim esmâmu okur müdâm

İşi bunda bitüresin âhirete götüresin
Her kim vîrmez fişresin mu 'allakda kalur şiyâm ⁸⁶

Kimin toyur kimin şuvar şadağa biñ kaşa şavar
Hâk te 'âlâ anı sever koñşuya kim eder ikrâm

[16b]

Sen dahı benden betersin hemân dünyâyâ yetersin
Yâ emri kaçan çutarsın yâ 'ömrüñ olursa hitâm

Harâma bakmaz gözlerüm cennet ni 'metin özlerüm
Hep naşihatdür sözlerüm añladuñ mu ey hümmâm ⁸⁷

Feryâd eder bülbül öter nebâtlar yêrde biter ⁸⁸
'Âriflere bu da yeter işde budur eşah kelâm

Ne haţâlar eylemişem gör kendümi neylemişem
Hep nazm ile söylemişem yêrindedür cümle nizâm

İçeride kaynar coşar çuramaz taşralara taşar
Söylesem 'aklum şaşar çün bu 'işka ne kılam ⁸⁹

Beni seven benüm yârum anıñçün âh u zârum
Her kim okur yâdigârum yâ rahmet eyleye 'Allâm

⁸⁶ Dizede 7+8=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁸⁷ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁸⁸ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁸⁹ Dizede 7+7=14'lü hece ölçüsü kullanılmıştır.

'Arabzāde 'aqlın dire halk cem' olısar bir yere
Şalavāt vir peygambere rûhına gönder selām⁹⁰

Faşlu fi'n-nūn

Nice söyleyeyim 'ilmi çün 'ilmüñ şehridür şulţān
Ebū Bekre esās oldu nice edem aña bühtān

Bu kez 'Ömer oldu delil kimi tesbîh kimi tehlil
Şerī'atde idüp ta'dil hem 'ilm ile oldu hiţān

Oldı 'Osmān ehl-i hayā yüzi nūrı virdi ziyā
Kur'anı eyledi cem'a 'ilmüñ üstādıdur ey cān

Yapıldı mescid bābisi haqdur cümleñüñ tapusı
'Alidür 'ilmüñ kapusı dīn yolında oldu arslān

Sözi araya kodılar 'Alī efdaldur didiler
Benī İsrāil Yehūdiler getürdiler aña imān

Geldi geçdi 'ömür çağı aña kasd eyledi yağı
Hasana virdiler ağı teslim eyledi tatlu cān

Hüseyn yalıñız kaldı ki başına neler geldi
Kerbelāda şehid oldu ol Yezidler dökdiler kan

[17a]

Resūlu'llāh öpdi ancak o birden kesmedi bıçaq
Kafasından kesdiler çaq ki taqdir eyledi Subhān

Beyān itdüm olanını esir itdüm kalanını
Ki oğlını 'iyālınu Ümmü Gülsüm ki Şehribān

Şudan yanını aldılar şusuz gāyet büküldiler
Şām-i şerife geldiler kim devele kimi yayan

Oğludur Zeyne'l-'ābidin bir zamān hālī kaldı dīn
Anı gördi Yezid la'in sürmelendi olup handān

Yezid 'askeri çekildi gözlerinden yaş döküldi
Şusuzun beli büküldi cigercigi oldu biryān

Ol zamān yedi yaşardı ne melekdi ne beşerdi
Yayanca yolda aşardı geldi Şāma zārī 'uryān

Ele alam divit kalem bunlaruñ vaşfını kılam
Söylemeden 'aciz kalam inan baña ey Müslimān

90 Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Diledi Hağdan ümmetin neçün kılmansun sünnetin
Ümmet için zürriyyetin fidâ kıldı eyle inan

'Arabzâdeniñ huyına hiç meyil virmez oyuna
Anlaruñ yüzi şuyuna bağıslana cürm ü 'işyân

Faslu fi 'l-oāv

Size bir söz söyleyelüm siz de baña olmañ 'adū
'İşki temām eyleyelüm hiç kalmaya ğussa kayu

Ĥilāf yokdur cevābında hikmet anuñ sevābında
Hağ te 'ālā kitābında buyurmuşdur tut kamu⁹¹

Ĥulum suçlarını bilse baña tevbe ile gelse
Ĥullarumdan her kim alsa beş vağıtde beş vužū'⁹²

Baña lāyık olan Ĥulum 'ibādetde komaz yolum
Ĥaçan gelse aña ölüm ki cān vırsüñ o diñlenü

Kāfirlere kılıç çalmaq ka 'be yollarında kalmaq
Cemā 'atle namāz Ĥılmaq cümlesinden hep sevğülü
[17b]

Buyurmuşdur Zü 'l-celāl namāza her kim ède ihmāl
Ĥatl eylemek anı helāl ki Şāfi 'i mezheb o

Bu sözler yeter delālet olmaya göñlüñ melālet
Zindāna koy it siyāset İmām-ı A 'zam mezhebu

Neçün mescide gelmezsın neçün namāzı kılmazsın
Neçün abdesti almazsın alayıñdan aqarken şu

Ol 'avrata tanalum ki dertlere boyanalum
Gécelerde uyanalum eyleyelüm Hağka tapu

Kimi ola nedāmetde kimi ola selāmetde
Yarın anda kıyāmetde bize açā Ĥutlu Ĥapu

Ol kıyāmetde ben gedā eyleyem Ĥapuñda nidā
Rağmetüñ çokdur yā Ĥudā Ĥapuña geldüm yalvaru

Şuçumuz çokdur nidelim buna ne çāre èdelüm
Ol günde Ĥanda gidelim bize diyesin gel berü

Kıyāmet günleri ola uğratmağıl hālden hāle
Ĥürilerden virseñ n'ola gözleri ola sürmelü

⁹¹ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁹² Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Ben günāhum bilmişem ne rahmet evüme gelmişem
Emriñe kā'il olmuşam haḳdur uçmak haḳdur ṭamu

'Arabzāde diler Haḳdan dilegümüz budur çokdan
Cümle 'ālemleri yokdan yaradan Hū var eden Hū

Faslu fi'l-he

Yine söze başlayalum gelmiş iken şimdi eşbāh
Beynamāzı taşlayalum olmayalar yüzi siyāh

Bu dünyāya gelen mihmān ki kāfirler ola şādān
Mü'minlere ola zindān gelin eyleyelüm ikrāh

Bilür misin dünyā fānī görmeñ mi gelenler kanı
Bu sünneti bu erkānı koyup gitdi ol yüzi māh
[18a]

Muḳayyed ol sücūduña rahmet olur vücūduña
Niçün ṭapman ma'būduña andan ḡayrı yok bir ilāh

Dünyā yüzümüze güler seni topraklara bular
Bu dünyāya gelmiş neler diñle imdi beni ey şāh

Kanı şimdi şāh-ı 'Arab koyup gitdi çünki ḡarāb
Anlar nece oldu 'aceb olmadılar biri gümrāh

Kanı şimdi şāh-ı 'Acem koyup gitdi hayli ḡaşem
Nüş itdügi cām ile cām yanınca yok biri hemrāh

Bu dünyāya neler geldi anlar da fānīdür bildi
Kamu zīr u zeber oldu kanı ḡaymalarda bārgāh

Biz de inşāfa geledüm anlardan 'ibret alalum
Naşūḡ tevbesin kılalum itmeyelüm ayruḡ günāh

Naẓm iledür benim sözüm hoş ṭutasın iki gözüm
Yā Rab saña dutdum yüzüm elindedür kamu dergāh

Giderüz gelinmez yola başımuza anlar gele
Şuçumuzdan geçseñ n'ola ey kerem issi pādīşāh

Bu deryāyı boylamazdum bunu te'lif eylemezdim
Bu sözleri söylemezdim 'ışk elinden nideyin āh

'Arabzāde söyler yine her bir sözi güne güne
'ışk odına yana yana 'ömürcüğüm geçdi eyvāh

Faşlu fi'l-lâm elif

Ol Allāhuñ güzel adın zikr edelüm evvelā
Harām ede tamu odın 'ināyet eyleye mevlā

Çekelüm yolında emek münāsib sözi söylemek
Ol Allāhu zikr eylemek vācib olmuşdur her kıla

Bu dünyāya gelen gider ecel kervānumuz güder
Elümden geldiği kadar söyleyelüm kıldan kıla

Diñle imdi ey cān ki çift olmak gerek insān⁹³
Bir evde olsa kız oğlan ere virile ta'cılā
[18b]

Bir eve bir konuğ gelse şāhib elbet yüze gülse
Ve yāhūd bir meyyit ölse kefenin eyle taḥşilā

Söyledüm sözi vāfirden yüz çevirme müsāfirden
Kaçmağul cenkde kāfirden eyleyinüz iki faşlā

Seferüñ gözleye vaktin yıkalır kāfirüñ tahtın
Şehüdler öldüğü vaktin ki firdevse ola dehlā

Anuñ ayağı tozına bildüre hürî kızına
Sürme çekine gözine ki gözleri ola şehlā

Bir zālīm döge insānı ki anuñ acıya cānı
Kıyāmetde kosun anı var anda ḥaşmuñu ḥaḳla

Şabr edesin bu cihānda ḥasedlük eyleme cānda
Taleb kıl ḥaḳkıñu anda Ḥaḳ te'ālā eder 'adlā

İşid nāmeler ḥāline anda suçlarıñ biline
Kimisinüñ sağ eline geliserdür kimi şola

Kabr içinde 'azābumuz āsān eyle ḥisābumuz
Yā ilāhî kitābumuz sağumuzdan vîrsen n'ola

Yā Rab yüziim tutdum saña du 'ām budur öñden şona
Her kim du 'ā eyler baña 'azāb itme aña aşlā

Semerḳandı Buḥārāyı gezsem arayı arayı
'Arabzāde bîçāreyi görünmez belādan şaḳla

Faşlu fi'l-ye

Söyleyelüm çoğı azı oturun siz alay alay
Bir kimse kılsa namāzı şaḳın aña dime hay hay

⁹³ Dizede 7+7=14'lü hece ölçüsü kullanılmıştır.

Neler söyler bu 'aşıklar Hakkuñ yolında şadıklar
Namâz kılmaz münâfıklar yola gele anlar bolay

Bir gün ola gele va 'dem amân virmez dağı bir dem
'İbâdetde oluñ muhkem ki tâ ola belinüz yay

Hakkuñ emrin her kim tutmaz kanda gider işi bitmez
Münâfık ezân işitmez kulağına çalarsan nây
[19a]

Dilersen Hakkdan 'inâyet kıl namâzı it münâcât
Teyemmüm almağ ne hâcet her yanadan akıdur çay

Gelün geçün yoluñuzdan Tañrıyla hâlünüzden
Zekât virün mâlnuzdan oruç tutun dağı bir ay

Namâz kılan kişi âsân gele anuñ işi⁹⁴
Bunda iken bitür işi yarın anda dimegil vây

Dağı yalan and içme 'ömrünü hevâya saçma⁹⁵
Kimsenün 'aybını açma il içinde eyleme şây

Ki durma borcuñı öde cânuñ anda huzûr êde
Her kim ki tevbesüz gide eyleyeler añı rüsvây

Kişiy ecel irince neler çeker cân virince
Kaçan harâmı görünce şağın aña dimegil bay

Bozulısar düzündüğüm helâl harâm kazandüğüm
Emek çeküp özendüğüm yıkılısar bir gün sarây

Ne ekseñ anı biçersiñ ecel cāmını içersiñ
Cümle o yoldan geçersin eger yoğsul eger bay⁹⁶

'Arabzâde söyler kelâm peygamber cânuna selâm
Yigirmi tokuz harfi temâm kaçdur imdi beyti şay
Temmet
Ketebehu 'l-fakîru 'l-hakîr es-seyyid Muhammed min Telâmîz

⁹⁴ Dizede 7+7=14'lü hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁹⁵ Dizede 7+8=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

⁹⁶ Dizede 8+7=15'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Sonuç

'Arabzâde şiirlerini ihtiva eden yazma, Arap alfabesinin her harfine karşılık rediflenen 29 musammat kasideden müteşekkil sıra dışı bir eserdir. 'Arabzâde şiirleri tamamen dinî bir içeriğe sahip olup Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre çizgisinde yazılmıştır. Şiirlerin tamamı hece ölçüsüyle yazılmıştır. 'Arabzâde, eserde bir müslümanın görev ve sorumluluklarını, toplumun dirlik ve düzeninin sağlanması için uyulması gereken kuralları sohbet havasında muhatabına nasihat etmek suretiyle ele almıştır. Bu yönüyle 'Arabzâde şiirleri dinî bir nasihatnâme hüviyetindedir.

Şiirlerde sosyal hayata dair çeşitli örf ve adetler, güzel ahlak, dünya hayatının geçiciliği ve ölüm, kabir azabı ve berzâh âlemi, ibadetin önemi, çalgı aletleri ile ilgili hüküm, İblis'in hîle ve tuzaklarına dikkat çekme, Hz. Muhammed'e övgü, ilme ve âlime verilen önem, dört büyük halife ve faziletleri, savaş ve gazâ, Kerbelâ hadisesi, duanın önemi, Kur'ân sûrelerinin faziletleri, ibâdî meselelere dair fikhî kurallar; mahşer, cennet ve cehennem tasvirleri, tövbenin önemi ve ilahî aşk konuları işlenmiştir. Bu çalışmayla zengin bir içeriğe sahip olan 'Arabzâde şiirlerini ihtiva eden yazmanın tek nüshası tespit edilerek tanıtılmış ve tam metin şeklinde araştırmacıların dikkatlerine sunulmuştur.

Kaynakça

- AY, Orhan (2022). *Tasavvuf Risâleleri Mecmû'ası [DİB 81023] (İnceleme-Metin)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- DEVELLİOĞLU, Ferid (2004). *Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 21. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dinî Terimler Sözlüğü* (2009). 1. Baskı, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdübaki (1972), *Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi*, 1. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- KARA, Mustafa (1997), "Hakîm Ata", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.15, 113-114, İstanbul: TDV Yayınları.
- Kaside-i 'Arabzâde*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi, Nu: 810. 24. 23, 1a-19a.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1991), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 7. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- KURNAZ, Cemal ve Mustafa Tatcı (1991), *Yesevilik Bilgisi*, 1. Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- PALA, İskender (2006), "Nasihatnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, 409-410, İstanbul: TDV Yayınları.
- Türkçe Sözlük*, (2005). 10. Baskı, Ankara: Tük Dil Kurumu Yayınları.
- TÜRKOĞLU, Serkan (2018), "Türk Edebiyatında Pendnâme-i Attâr'ın Manzum Tercüme ve Seyyid Ali Rıza'nın Riyazü'r-Rıza'sı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22/ (Özel sayı), 671-692.
- YILDIZ, Alim (2002), "İbrâhim Gülşenî'nin Pendnâmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Dergisi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVI, 57-59.